

הוועד הזמני והגנת הגליל העליון בשנת תר"ף

ביום שלישי, ה' באדר תר"ף (24 בפברואר 1920), שבוע לפני שהקיץ הקץ על תלחי, קיים הוועד הזמני ביפו, בהשתתפות חברי ועד הצירים, דיון בבעיות הדוחקות שהציבו שלוש הנקודות היהודיות באצבע-הגליל: תלחי עצמה, כפר-גלעדי ומטולה. גם אם עדיין החזיקו המגינים בישובים אלה כאשר נערך הדיון, הרי פרנסי הציבור אחרו מאוד לגשת לעניין, והדבר מצא את ביטויו ביתר שאת בהחלטתם כיצד לטפל באותו סכך שהנקודות בגליל היו לכודות בו. דומה כי לא יהיה זה בגדר טעות לומר, כי החטאת השעה נבעה מהיעדר תחושת הדחיפות לנוכח המצב שנוצר שם. עוכדה היא, כי אסיפת הוועד הזמני שהיתה אמורה לדון בעניין נועדה ליום ב', כ"ז שבט תר"ף (16 בפברואר 1920), עשרה ימים לאחר נפילת אהרון שר, השני לקורבנות תלחי, ואילו שאלת הגליל העליון הופיעה כסעיף חמישי בסדר-יומה.¹ וכאשר נתכנסה שבוע לאחר מכן,² לא הסכים מ. אוסישקין – ראש ועד הצירים והאישיות הסמכותית ביותר בין המתכנסים – להצעתם של יושבי-ראש האסיפה, בצלאל יפה, וכמה מן המשתתפים, להקדים דיון בנושא זה בטענה כי "איני מוצא הפרש בזה אם נחליט על דבר הגליל העליון הלילה או מחר בבוקר." וכך הותלט בשבעה קולות נגד שישה לא לשנות את סדר-היום,³ והעניין נידון ביום השני של ההתכנסות (האסיפה העשירית של הוועד הזמני), בישיבות האחרונות של אותו יום – הרביעית והחמישית. נקל לומר כי המימסד, כדרכו, היה אדיש לצרכים דוחקים שהכל היו ערים להם, ומי היה המימסד באותם ימים אם לא "הוועד הזמני ליהודי ארץ-ישראל"

1. כך בהודעת ב. יפה ב"הפועל הצעיר", גל' 18, כ"ד שבט תר"ף (13 בפברואר 1920). ב"הארץ" מ' 20 בפברואר 1920 מופיע עניין הגליל העליון כסעיף שביעי, אחד לפני "שונות" – הסעיף האחרון.
2. הישיבה נדחתה בשבוע בשל סערות ושלגים שהקשו על חברים שישבו בירושלים להגיע לאסיפה (שם).
3. ראה ארכיון ציוני מרכזי (להלן אצ"מ) J1/8785/I, הפרוטוקול המלא של האסיפה, הישיבה הראשונה – 23 בפברואר 1920.

שנבחר ב־1918, באסיפה המכוננת של באי־כוח הגופים בישוב, לנהל את ענייניו, וועד הצירים שהוקם בלונדון בתחילת השנה כדי לבצע את מדיניות ההסתדרות הציונית? אולם מתוך התחקות על הנעשה באותו זמן יתברר כי האדישות היתה נחלתו של רוב הציבור, ולא דווקא של המיסד. להוציא את מחנה הפועלים התייחסו הכל בשוויון־נפש להתרחשויות המאיימות בצפון. באסיפה בירושלים, שנעדה להזעיק לגליל, התנדבו לעלות רק 10 אנשים.⁴ מ. סמילנסקי קובל כי ההתעלמות כה גדולה עד שאין כמעט מתנדבים וכמספר הפונים לגליל העליון – מספר העוזבים.⁵ כמוהו גם ז'בוטינסקי מתריע על אדישות הציבור.⁶ מתוך הבטאונים ה"אזרחיים" העיקריים, אין "דואר היום" נוקק לעניין אלא בכתבות ספורות או בהודעות שהיה צורך לפרסמן, ואילו "הארץ" לא נבדל בהרבה מקודמו, להוציא את מאמריהם של "המשוגעים לדבר", ז'בוטינסקי וסמילנסקי. גם "הפועל הצעיר", שבועון מפלגת הפועל־הצעיר, לא התייחס לגליל העליון אלא ב־18 בדצמבר 1919, בכתבה על נפילתו של הקורבן הראשון בתל־חי ב־12 בדצמבר 1919, שניאור שאפושיניק.⁷ ואילו במאמר של ממש, מאמר ראשי, נידון לראשונה המצב המסוכן רק ב־27 בפברואר 1920,⁸ ואף זה כעניין שני. היחיד שנכנס בעבי הקורה מן ההתחלה היה "קונטרס", שבועון מפלגת הפועלים אחדות־העבודה. על ההתנכלות הראשונה של בדואים לישובים יהודיים – שוד בכפר־גלעדי ב־22 בנובמבר 1919 – עדיין דווח שם בקיצור נמרץ,⁹ אולם מכאן ואילך לא היה גיליון של "קונטרס" שלא נכתב בו על ההתפתחויות בצפון, וככל שנקפו הימים גברה נימת הדחיפות, ואף הבהילות, שבהתייחסות לבעיה. ולא בכדי: אחדות־העבודה היתה איתנה בדעתה כי בנקודות בגליל העליון יש להחזיק ויהי מה, והיא גם אירגנה ביפו, ב־14 בפברואר, לאחר נפילתו של שר, אסיפת פועלים רכתי, שבה הוחלט כי יש להמשיך בהגנה על הנקודות בגליל; לתבוע מן הוועד־הפועל הציוני שידאג למימונו של ביצור הגליל ותגבורו בכמה מאות אנשים; לתבוע מן הוועד הזמני לגבות מן הישוב מס למען הגליל. כמו כן קראה האסיפה להתנדב לגליל ולתרום – כל משפחה סך של שכר־יום.¹⁰ שלא כאחדות־העבודה התחבטו אנשי

4. ראה צ. נדב, מימי שמירה והגנה, תל־אביב 1954, עמ' 234.

5. ראה מ. סמילנסקי, "הוועד הזמני", הארץ, 4 בפברואר 1920.

6. ראה א. ט., "הגליל העליון", שם, 20 בפברואר 1920.

7. הפועל הצעיר, גל' 10, כ"ז כסלו תר"ף (18 בדצמבר 1919).

8. שם, גל' 20, ח' אדר תר"ף.

9. קונטרס, גל' י"ז, א' כסלו תר"ף (23 בנובמבר 1919).

10. על האסיפה והחלטותיה ראה קונטרס, גל' כ"ז, ל' שבט תר"ף (19 בפברואר 1920).

הפועל-הצעיר אם להסתבך במאבק מזוין, שיהיה כרוך בקורבנות יקרים ויגרור את הישוב, על סף יישום המנדט, לסכסוך עם הערכים: ויצוין שב"הפועל הצעיר" אין אסיפת הפועלים כיפו נזכרת כלל.

אכן, ניגודי הדיעות בין מפלגות הפועלים לא דלפו החוצה ובפומבי הופיעו שתיהן מאוחדות בעמדה שאת הנקודות בגליל אין נוטשים, כפי שהדבר משתקף בפרוטוקול המובא להלן. מפלגות הפועלים גם לא יכלו לנהוג אחרת, מאחר שזו היתה עמדת המחזיקים בתל"חי ובכפר-גלעד,¹¹ המגינים שניצבו נוכח פני המערכה, שכולם היו פועלים. אלא שלא די בנקיטת עמדה והיה צריך גם להחיש סיוע, כדרישת אנשי הצפון. והם לא דרשו הרבה: לתגבר את הקבוצות עד לחמישים איש בכל אחת (תוספת של חמישים אנשים בערך); לאייש את מטולה הנטושה במאה אנשים, ו1500–2000 לירות מצריות להחזקת מאתיים איש.¹² אולם רק מתנדבים מעטים עלו צפונה עד לאותו זמן, רובם ככולם פועלים ובעיקר חברי הקבוצות, שלא הועילו הרבה, הן משום שהתחלפו חדשים לבקרים, הן משום שמצרכי המזון בישובי הצפון לא הספיקו לכלכלת הכל. ועד ההגנה המחוזי שישב בטבריה, לא היה בכוח להתגבר על הבעיה, לא רק בגלל חוסר אמצעים אלא גם מפני שכל אחד מהפלגים השונים שבתוכו – אחדות-העבודה, הפועל-הצעיר ו"השומר" – ביקשו להחזיק במושכות ההנהגה, דבר שקילקל את השורה, ולא כאן המקום לפרט. ואם ועד ההגנה, שהיה כולו פועלי, התקשה להגיע לעמק השווה, על אחת כמה וכמה הוועד הזמני שבו ישבו ארבעים ושלושה חברים (שישה ממלאי-מקום לחברים בכלל זה), מתוכם 39% ממפלגות הפועלים. הניגודים ביניהם לבין החברים ה"אזרחיים", שהיו מטבע הדברים לחס-חוקו של הוועד הזמני,¹³ מצאו ביטוי חריף גם בבעיית הגליל העליון; מאחר שנציגי הפועלים לא יכלו, כמיעוט, לכפות את דעתם, הופיע הוועד כולו כמתנהל בכבודות.

11. בין היתר – ההחלטות באסיפת החברים בכפר-גלעד ו"כרוז לצעירים בארץ-ישראל", שהוחלט עליו באותה אסיפה (ארכיון ה"הגנה", מחברת הפרוטוקולים, תיק 51/1): מחיי יוסף טרומפלדור, יפו תרפ"ד (להלן: טרומפלדור), עמ' 217, רשימה ליום 14 בינואר 1920.

12. ראה טרומפלדור, עמ' 230–231, רשימה ליום 9 בפברואר 1920.

13. למשל: התאחדות המושבות ביהודה הודיעה לוועד הזמני זמן לא רב לפני האסיפה הנוכחית על פרישתה ממנו, משום שלדעתה מפלגות הפועלים קיבלו בו יצוג מופרז. אומנם הפרישה בוטלה, אך רק אחד מארבעת נציגי ההתאחדות השתתף באסיפה (ראה הערה 66 לפרוטוקול) ורבים ראו בכך היעדרות מכוונת, למרות שתירצוה בנסיעה לירושלים לרגל "עניין חשוב שאין אפשרות לדחותו" (ראה הפרוטוקול המלא באצ"מ).

ונתגלעה סתירה משוועת בין הקריאות לעזרה הגוברות של המגינים,¹⁴ מתוך תחושת אסון המתרגש לבוא, לבין היחס ההססני של המופקדים על העזרה. אמרנו "הססני" ולא "אדיש", כי הוועד הזמני פעל משהו, אך נרתע מלנקוט עמדה נחרצת לגבי הגליל העליון, בגלל מצב העניינים המסובך שם. מחד גיסא החליט כבר ב"ד בשבט (3 בפברואר 1920) לשגר לאצבע הגליל שישים מחיילי הגדוד.¹⁵ מאידך גיסא קבע כי האנשים נשלחים לצפון "לא לשם הגנה", כדברי אוסישקין בפרוטוקול, "כי אם להגדיל את הישוב", שהוא, למעשה, דבר והיפוכו – וכל זאת כדי להימנע בכל מחיר מסכסוך מזוין עם הערבים.

הרתיעה ממלחמה שליממש עם הערבים השתלבה בחשש פן ייקלע הישוב שלא בטובתו למאבק בין הערבים והצרפתים על השליטה בסוריה ובצפון ארץ-ישראל, כשאנגליה מסייעת בסתר לערבים.¹⁶ מצב זה התהווה כתוצאה מבריתות שכרתה אנגליה עם צרפת מאן ועם הערבים מאן. לפי הסכם שנחתם בספטמבר 1919 בין דויד לוידג'ורג', ראש-ממשלת אנגליה, וג'ורג' קלמנסו, ראש-ממשלת צרפת, ניאותו האנגלים לפנות את כוחותיהם מחלקים של השטחים הכבושים על-ידיהם, בלבנון, והגליל העליון בכלל זה, עד להסדר סופי. הווייתו לצרפתים לא עלה בקנה-אחד עם הבטחת האנגלים לשריף חוסיין ובניו, עוד בשנים 1915–1916, למסור בידיהם לאחר המלחמה חלק נכבד מן המזרח-התיכון. כך ביקשו האנגלים לקבוע את שלטונם על כל ארץ-ישראל באמצעות המנדט שיבטיח בית לאומי ליהודים. תמיכתם בבדואים שבצפון נועדה לערער את אחיזת הצרפתים בשטחים שפינו האנגלים בארץ-ישראל.

לא היה כמעט איש מראשי הישוב שעירער על הצורך לכלול את אצבע הגליל בתחום המנדט הבריטי, ורבים האמינו שישוּב הנקודות שם ישמש קלף פוליטי להשגת הדבר. אך עדיין לא נפתרה השאלה בעניין הסיכוי להחזיק בהן אף אם תשוּגר אליהן העזרה, שכל-כולה לא היתה עשויה להגיע אלא למאות אחזות בלבד, ואשר שיעורה עד כה לא עלה על עשרות ספורות. שכן

14. אחרי פניות רבות קודמות כתב טרומפלדור ב"9 בפברואר 1920: "סכנה אימה מרחפת על תל-חי וכפר-גלעד" [...] 40 נפשות צעירות נתינות כאן בסכנה. האומנם יימשך עוד המשא-ומתן? הוסיפו 'לעמוד על המקח' והעזרה תאחר לבוא?" (הערה 12 לעיל).

15. ראה דאר היום, 8 בפברואר 1920. על הגזוד ראה הערה 4 לפרוטוקול.

16. וייצמן כתב מירושלים אל הרברט סמואל בלונדון ב"29 בנובמבר 1919, כי הבדואים מקבלים מן הבריטים 120 אלף ל"ש לחודש כתמיכה בפייצל (כתבי חיים וייצמן, אגרות, ט', ירושלים 1978, עמ' 240).

רווחת היתה הדיעה שאם המערכה בגליל, המתנהלת לפי שעה עם שוודים, תפתח למלחמה עם הכוחות הערביים הסדירים, יהיה צורך באלפים, שלכל הדיעות לא היה אפשר לגייסם, לא מבחינת כוח-האדם ולא מבחינת האמצעים. אם כן, לאיזו תכלית להחזיק את האנשים שם לנוכח כמעט-ודאות שהנקודות תאבדנה והם יפלו קורבן? ושמה בכל-זאת לרכו את כל הכוחות במאמץ עליון להישאר ולקיים באיזור-המריבה את הניטרליות כלפי הערבים והצרפתים – שננקטה עד כה מתוך הסתמכות על דבריהם החוזרים ונשנים של המנהיגים הערביים, שאין להם מאומה נגד היהודים¹⁷ – שהתנכלויות הבדואים הפכוה כמעט לבלתי-אפשרית? במקרה כזה צריך אומנם להגדיל את הישוב בצפון, אולם אין לצייד בנשק את המתנדבים לגליל. אבל איך אפשר למנוע מן המתישבים את האפשרות להתגונן במצב הפרוע שנוצר? להתחבטויות אלה הצטרפה התלבטות נוספת: אם האנגלים תומכים בסתר בערבים, הכיצד יצאו היהודים, החותרים למנדט בחסותם, וילחמו נגד בני-בריתם החשאיים בסייעם על-ידי-כך ליריביהם הצרפתיים? נוסף לשיקור לים ה"דיפלומטיים" עמדה דרך-קבע על הפרק שאלת הכסף, כאשר הגופים המייצגים מנסים להשיגו מיק"א,¹⁸ ויק"א משיבה את פניהם ריקם.

לבסוף נדחו ההיסוסים. כרשום בפרוטוקול, הוחלט (לא לפי מניין קולות, אלא לפי הכרעתו של אוסישקין) להחזיק בנקודות, אבל הוחלט כמו כן שבטרם תינקט פעולה, תבדוק ועדת חקירה את המצב במקום. (אמנם ספק אם הוועדה יכלה להוסיף הרבה למידע שממילא היה בידי הוועד הזמני.) הוועדה יצאה לדרך, אך איחרה את המועד והגיעה לגליל העליון לאחר גפילת תל-חי. עתה נותר לנסות ולברר אם פעולה דחופה היה בה כדי להושיע, לפחות בימי המשבר י"א-י"ג אדר (1-3 במארס 1920).

מה היו פני הדברים בימים אלה? ראשית – תל-חי לא נפלה בקרב הי"א באדר. לאחר שהערבים הניחוה לנפשה החליטו האנשים במקום, בערבו של אותו יום, לנטוש את הנקודה (ולהעלותה באש) כדי להגן בכוחות מוגברים על כפר-גלעדי. קרוב לוודאי שנדחפו לכך בגלל חולשת-העת, בהילקח מהם מנהיגים-מפקדם יוסף טרומפלדור, שנפצע פצעי-מוות, ובנפול חמישה מהם

17. ראה למשל "מהגליל העליון", הפועל הצעיר, גל' 16-17, י"ז שבט תר"ף (6 בפברואר 1920), ו"בגליל", קונטרס, גל' כ"ח, י"ד באדר תר"ף (4 במארס 1920).

18. Jewish Colonisation Association. נוסדה על-ידי הבארון מוריס דה-הירש ב-1891 כדי לסייע להגירתם ושיקומם של יהודים במצוקה. פועלה העיקרי – יסוד המושבות היהודיות החקלאיות בארגנטינה. מ-1896 החלה לפעול בארץ-ישראל וב-1900 קיבלה להנהלתה את מושבות הבארון רוטשילד בארץ.

בקרוב. שנית – גם כפראגלעדי לא נפלה בקרב. ב"ב באדר נערכה הצבעה בין חמישים ושלושה האנשים שהתרכזו שם, והרוב – עשרים ושבעה – תבעו לנטוש את המקום בגלל הסיבות שלהלן: לא נותרו מצרכי מזון אלא ליום אחד בלבד; נותרו רק מאה וחמישים כדור לאיש; לא היו כמעט אמצעי תובלה; התגרות הערבים, שמספרם הולך ורוב, הופכת כנראה למלחמה ממושכת ורחבת-ממדים. עשרים ושישה הנותרים נתקפו רפיון-רוח, אם משום שמועות שהגיעו אליהם על כוונת הערבים לחסלם, אם מפני מה שנראה להם כהיערכות הערבים להתקפה-רבתי ולהפגזת תותחים, וכ-3 במארס יצאו את ישובם בעיצומו של יום. שלישית – גם מטולה לא נפלה בקרב: נמצאו בה אותו זמן כארבעים איש. ב-2 במארס תבעו שלושים מתוכם לעזוב את המושבה ושנים-עשר עזבו בבוקרו של ה-3 במארס. האחרים לא פיגרו הרבה אחריהם, כי שלח מכפראגלעדי הודיעם על עזיבת הנקודה, וכעבור זמן-מה הגיעתם השמועה כי ערבים כמספר רב, מצויידיים בתותחים, מתכוננים להיערך נגדם (התברר כי לא היה יסוד לכך, לא במטולה ולא בכפראגלעדי).¹⁹ הואיל והגליל העליון לא נפל בקרב אלא נעזב משום שמתיישביו נפלו ברוחם, יהיה זה נואל לנסות ולנחש אם תגבורת היתה משנה את פני המערכה, מה גם שלא ניתן לאמוד את שיעור התגבורת שהיתה דרושה לצורך עמידה בהתמודדות כזאת. אולם ניתן אולי להניח, כי תגבורת באנשים, בנשק ובמזון היתה מונעת את נטישת הנקודות בשלושת הימים הגורליים. שהרי מסתבר כי פינויין נבע בעיקר ממחסור במזון וכדורים ומירידת המוראל. אין צריך לומר שמילויי המחסנים היה מחדיר קצת ביטחון במתגוננים: אך ראוי להביע גם סברה, כי קבוצת מתנדבים טריים – שלא עמדו, כאנשי הגליל העליון, במשך למעלה מחודשיים בסכנה מתמדת, כשהם מתי מספר וללא סיוע של ממש מצד הישוב – ודאי היה בכוחה לרומם את רוחם של הנצורים ושמא אף לפצות במידת-מה על היעדרו של מנהיג שילכדם. כך אולי היה הפינוי נמנע.

על יסוד הנחה זו לא תהיה האשמה מופרכת בכך שנאמר שקצב הפעולה של הוועד הזמני ליהודי ארץ-ישראל לא עמד במבחן: יהיו הסיבות להיסוסיו ושיקוליו אשר יהיו – ברור כי תחושת החיפות היתה ממנו והלאה, כאשר אמרנו בראשית דברינו. אולם דומה שלא אדישות היתה בשורש הדברים.

19. על ההתרחשויות האלה בשלוש הנקודות ב"א-י"ג אדר תר"ף ראה "מן הימים האחרונים (מפי הרופא החבר ד"ר ג. גרי)", קונטרס, גל"כ"ט, כ"ב אדר תר"ף, 12 במארס 1920. על הטיעון נטול היסוד בדבר היערכות הערבים והצבת התותחים נגד כפראגלעדי ומטולה, ראה ג. רוגל, חזית בלי עורף, תל-אביב 1979, עמ' 198.

חלקים גדולים מן הפרוטוקול המובא בזה התפרסמו ב"דבר" כיום י' אדר ב' תרפ"ט, 22 במארס 1929, ומשם הועתקו ל"תל-חי", ילקוט בעריכת ברכה חבס (תל-אביב, י"א באדר תרצ"ז) ושוב ל"מורשת תל-חי" (תל-אביב תש"ח). תוך השלמות חלקיות מן הפרוטוקול המקורי. מצאנו לנחוץ להביא כאן גירסה כמעט מלאה,²⁰ ראשית, משום ההשמטות הרבות בפרסומים הקודמים,²¹ ושנית, בגלל "שיפוצים" שנעשו בהם, לא רק בתחום הסגנון. נאזנו הראשון של י. טבנקין, למשל, שונה בחלקו השני כמעט ללא הכר. ואילו בנאומו של ב. כצנלסון בפרסומים הנזכרים מופיע קטע החסר לגמרי כמקור.²² לא לחינם נרשם איפוא בשורות המקדימות את הפרוטוקול שב"דבר", ואשר בוודאי חוברו עלידי עורך העיתון, ב. כצנלסון עצמו, כי ראוי לפרסם את "פרשת הוויכוחים הנתונה בזה ולקוחה מתוך הפרטיכל הרשמי מישיבת הוועד הזמני עם כל הליקויים שבפרטיכל, הרחוק ממסירת הדברים לכל חיותם, עד שאינו אלא הד עמום מסערת הוויכוח".

הפרוטוקול ניתן כאן כלשונו. הכתיב הואחד עליפי כללי הכתיב המלא וראשי-תיבות הושלמו, להוציא מקרה אחד, שבו לא ברור אם "לוע"ה" הכונה "לוועד הזמני" או "לוועד הצירים". הכתיב של שמות אנשים ומקומות לא שונה אלא אם נפל שיבוש ממשי בשם (תוקן בסוגריים מרובעים). טעויות הדפסה אחרות תוקנו גם הן בסוגריים מרובעים.

20. שהיא העתקה ישנה מאוד ממכונת-כתיבה (נעשתה כנראה מיד אחרי האסיפה). השמורה באצ"מ JI. 8785/1. כתב-היד של רושם הפרוטוקול לא נמצא. "כמעט מלאה", כיוון שיש שם השמטה אחת (ראה הערה 24 לפרוטוקול).

21. בפרסום ב"דבר" הישמטי בין היתר כמחצית דברי אוסישקין הראשונים, וכנגד זה הוכנסה הפיסקה שלהלן, שאינה מופיעה כלל בהעתקת המכונה (ראה הערה 20 לעיל): "הכאים מן הצפון אומרים לי: אין אנו נלחמים נגד הערבים כי אם מגינים על הישוב." גם ב"מורשת תל-חי" אינה מופיעה. כמו כן הושמטו לגמרי ב"דבר" נאומו י. שוחט, ד"ר ולדשטיין, ל. לוינסון, ע.י. אטינגר, ודבריהם בפעם השניה של בן-גוריון, טבנקין ומסנזון. ב"מורשת תל-חי" שוחזרו אומנם הדברים, אך בהשמטות גדולות.

22. וזו התוספת: "בכל סטרטגיה קל להוכיח למפרע מפלה, ולקשה להבטיח ניצחון. כך מזכירים הנאומים האלה את הטענות נגד ההתנדבות. לגודל היתה מפלה מבפנים, ואם תהיה מפלה להגנה, אף היא תהיה רק מבפנים. אנו עומדים פה בוויכוח ישן, ויכוח שהטענות ההגיוניות אינן מכריעות בו. יש 'מעשיות' שעושה את החשבון למפרע – לעזוב, ויש מעשיות אחרת המתעקשת שלא לעזוב עד הרגע האחרון. ואז יש שהדבר הבלתי-אפשרי נעשה לאפשרי." דברים אלה, בשינויי סגנון קלים, הופיעו לראשונה בכתב ב"הוועד הזמני" מאת ד' (דוד רמז), שנכח כנראה בישיבה, הסיקור את ישיבת הוועד הזמני בעניין הגליל העליון ומביאם כתגובת ב. כצנלסון על דברי ז'בוטינסקי (קונטרס כ"ח, י"ד אדר תר"ף – 4 במארס 1920). אולי היתה זו קריאת-ביניים ולכן לא נרשמה בפרוטוקול.

פרוטוקול הישיבה הרביעית והישיבה החמישית של הוועד הזמני
 ליהודי ארץ-ישראל באסיפתו העשירית;
 ה' באדר תר"ף (24 בפברואר 1920)

הארכיון הציוני המרכזי I/8785/11

על הפרק: המצב בגליל העליון

[ישיבה רביעית]

היושב-ראש על הסדר עכשיו המצב בגליל העליון. האסיפה הזאת סגורה לקהל. את רשות הדיבור מקבל מר אוסישקין.

מר אוסישקין אני חושב שהשאלה הזאת היא הכי נכבדה, לא רק באסיפה זו כי אם גם באסיפות שקדמוה וגם אלה שתהיינה אחר-כך. בהחלטה שנקבל היום תלוי עניין של הפוליטיקה כלפי הערבים. ואני מקווה שכל המשחתפים שיקחו חלק במשאומתן ישתדלו להכניס גם דיעה צלולה לשאלה ולא רק התלהבות. אנו אחראים גם בעד המעשים וצריכים להיות אחראים גם בעד הדיעות שנביע.

לפני 2–2½ חודשים התחילה המלחמה של הערבים נגד הצרפתים, שחפצו להיכנס לערב. איש לא חשב שתהי איוו התנגשות של הערבים ואיש לא חשב שההתנגדות תתחיל במקומות מתולה, תלחי וכו'. אולם המצב נעשה לאט לאט יותר רציני והתחילה מלחמה בין הערבים והצרפתים. וכיום אחד בהיר נכנסו בהתנגשות זו גם חברינו. הידיעה הראשונה שקיבל ועד הצירים היא על-דבר ההתנפלות על מתולה.¹ אחר-כך באו צעירים לוועד הצירים והודיעו על-דבר זה, וסיפרו שהערבים אומרים שאין הם לוחמים נגד היהודים, כי אם רק נגד הצרפתים. הצעירים דרשו שנשלח אנשים להגדיל שם את עמדותינו. אנו אמרנו שאנו פוחדים, כי בזמן שהערבים אומרים שיש להם מלחמה רק עם

1. ב'4 בינואר 1920 פתח הצבא הצרפתי בפעולה נגד כפרים בדואים בחולה ואחר-כך פנה למטולה. בדרך הסתערו על הצרפתים בדואים חמושים, הרגו כשישים מהם ולקחו שבויים. משהתבצרו הצרפתים במטולה, התנפלו הכדואים על המושבה. אז נמלטו ממטולה כמאה ועשרים מתיישבים. ב'8 בינואר באה תגבורת צרפתית גדולה והוחזרה למושבה מידה מסוימת של ביטחון. (ראה טרומפלדור, עמ' 216–217, 220–221, רשימות לימים 4 ו'8 בינואר 1920, וכן "מפי פליטי מטולה", קונטרס ב', י"ח טבת תר"ף – 9 בינואר 1920 – והתוספת לו.)

הצרפתים ולא עם היהודים, נביא על-ידי-זה שנשלח צעירים עם נשק, לידי התרגוּת מצד הערבים נגדנו לחינם.

אחר-כך בא נתמני ואחרי משא-ומתן הסכים גם הוא, שהזמן עוד מוקדם לשלוח אנשים.² כעבור איזה זמן הציע לנו, שנשתדל לפני הממשלה האנגלית,³ שתשלח צבא להגן על המושבות. וגם הציעו לנו שנשתדל לפני הממשלה, שתעביר את הגדוד העברי⁴ או חלק ממנו לגליל העליון. והעובדה עצמה שהגדוד יעמוד על הגבול תשפיע על הערבים, שיהיו זהירים מלהתנפל על מושבותינו. אני הסכמתי רק להצעה הראשונה ולא לשניה. אומנם טוב אם הממשלה תשלח בכלל צבא, אבל לדרוש שדווקא הגדוד העברי יהיה בגליל העליון -- אני חושב שזהו צד [צעד] לא פוליטי מצידנו. אם הממשלה האנגלית תרצה להגן על הגבולים -- אז היא תשלח את צבאותיה שבראש-פנה. ואם יהיה צבא עברי במקומות האלה -- על-ידי-זה ניכנס למלחמה עם הערבים. בכל-זאת עמדו הצעירים על דעתם בכל תוקף.

מר קלוריסקי אמר לי, שבזמן שהיתה ההתנפלות על מתולה כיקש הוא את הקולונל האנגלי, שהוא יגן על מתולה. בתחילה הסכים הקולונל, אבל אחר-כך אמר, שבלי רשיון מהפקידות העליונה אין לו הרשות לעשות זאת. דיברנו עם הממשלה גם בדבר ההצעה הראשונה וגם בדבר ההצעה השניה. והתשובה שקיבלנו היתה: מה שנוגע למשלוח צבא בכלל -- אנו בעצמנו איננו יכולים לעשות זה, אולם נטלגרף לראש הצבא הצרפתי בבירות⁵ ונציע את עזרתנו, ומה שיוודע לנו -- נעשה. מה שנוגע להצעה על-דבר הגדוד העברי -- הם אינם מסכימים לזה, יען כי אינם רוצים, לפי דברי בולס,⁶ להכניס בקונפליקטים את היהודים עם הערבים. ואם המנהל הצרפתי יסכים, הם ישלחו את הצבא האנגלי או הוודי. אחרי ימים אחדים נתקבלה תשובה מאת הגנרל גורו. בולס שלח לנו העתקה מתשובה זו: בה גורו מודה בעד הצעת העזרה, אבל אומר שאין לו שום צורך בעזרת האנגלים.

2. יוסף נתמני, איש "השומר" וראש ועד ההגנה המחוזי בגליל, כתב ב-17 בדצמבר 1919 אל חיים מרגלית קלוריסקי (חבר הוועד הזמני והממונה מטעם יק"א על מושבותיה בצפון) כי "פעלים נוספים לעבודה לא דרוש" (ראה ספר תולדות ההגנה, כרך א', חלק שני, עמ' 905).

3. הממשל הצבאי בארץ-ישראל.

4. הגדוד הארצישראלי, "הראשון ליהודה", שהורכב מתגייסי ארץ-ישראל ומשרידי שלושת הגדודים היהודיים בצבא הבריטי ונמצא אז בתהליך של פירוק.

5. הגנרל אנרי גורו (Gouraud), הנציב העליון הצרפתי בסוריה ומפקד הכוחות הצרפתיים שם.

6. מייג'ור-גנרל סר ליאי בולס (Bols), ראש המינהל הצבאי הבריטי בארץ-ישראל.

עברו עוד ימים אחדים ובאו שוב באי־כוח מהנקודות בגליל העליון והציעו לפנינו תוכנית לא של הגנה כי אם של עבודה. אמרתי שלזה אנוכי מסכים, מובן, אם אפשר באיזה אופן שהוא לעבוד שם,⁷ אף כי אין אצלנו כסף, אלא משום שהמקום הזה כלי־כך חשוב בשבילנו בתור שמירה על הגבול הצפוני. וחי' אטינגר⁸ ניגש לעשות תוכניות לעבודה שם.

המקומות ההם הם קרקע של יק"א.⁹ התחלנו לדבר עם קלוריסקי: מה לעשות? וגם הוא אמר, שאם לדבר על־דבר הגנה – אז אין שום תקווה לעמוד נגד ההמונים הרבים של הערבים; אולם לעבודה, מזמן שיהיה איזה מעמד של שקט, נחוץ לגשת.

אמרתי לקלוריסקי: הלא לכם, היק"א, חשובים הגבולים בצפון כמו בשבילנו, ועלי־כן עליכם להשתתף גם בכספים. הוא ענה לי כי גם על התוכניות שלו עוד טרם קיבל הסכמה מחוץ־לארץ, ולהוצאות חדשות הוא אינו יכול בעצמו להסכים. אמרתי לו: סע עם הצעירים, ומה שיצטרך לעשות – תעשו, ואני מקבל עלי את האחריות להגן עליך בפני הפקידות הגבוהה על ההוצאות שתעשה. הוא הסכים.

איזה זמן היה שקט. פתאום באה ידיעה על־דבר התנפלות חדשה על מתולה. התושבים עזבו את המקום.¹⁰ חמרה נשרפה. התושבים באים לחיפה דרך

7. בתל־חי לפחות נעשה מאמץ לעבוד בשדות כמיות האפשר (ראה טרומפלדור, בחוד כמה מן הרשימות שבין 4 ל־28 בינואר 1920, עמ' 216–229. שר נפל בעת שעבד בשדה).

8. האגרונום עקיבא יעקב אטינגר, חבר הוועד־הפועל של הוועד הזמני ומנהל המחלקה להתיישבות חקלאית של ועד־הצירים. מ־1924 – מנהל המחלקה לקרקעות של הקרן־הקיימת.

9. המקומות הם: כפר גלעד, קבוצה, נוסדה עלי־יד חברי "השומר" ב־1916 (עז 1917 ישיבה בחמארה), 20 מתיישבים: תל־חי, קביצה, נוסדה עלי־יד פועלים ב־1918, 20 מתיישבים: חמארה, מעין מושב, נוסד עלי־יד קבוצת פועלים ב־1919, 14 מתיישבים (הנתונים על מספר המתיישבים – המבוגרים בלבד – לפי קונטרס י"ט, ח' בטבת תר"ף – 30 בדצמבר 1919). הישוב הרביעי באצבע הגליל היה המושבה מטולה, שנוסדה עלי־יד הכארון רוטשילד ב־1896. בפרוץ המאורעות היו בה כמאתיים תושבים.

10. חמארה נעזבה ב־1 בינואר נוכח התכונה הקרבית כקרוב הבדואים, הואיל ולא היו שם אלא שני צריפים שלא היה אפשר להתגונן מתיכם. ב־4 בינואר העלו הבדואים את הצריפים באש (ראה טרומפלדור, עמ' 215, 217, רשימות ל־3 ר־4 בינואר 1920).

11. ההתנפלות התרחשה או ב־7 ר־8 בפברואר (טרומפלדור, עמ' 230, רשימה ל־8 בפברואר 1920) או ב־8 ר־9 בפברואר ("ידיעות אחרונות", קונטרס כ"ו, ל' שבט תר"ף – 19 בפברואר 1920). לפני כן, ב־25 בינואר 1920, עזבו הצרפתים את המושבה (ראה טרומפלדור, עמ' 228, רשימה ל־26 בינואר 1920).

ציידון. אני התמרמרתי מאוד לזה. ידעתי כי האנשים הלכו דרך צידון, ולא הבינומי למה להם לעבור מציידון לחיפה. בציידון הם נמצאים ברשות הצרפתים, והצרפתים היו או מוכרחים להגן עליהם ולהחזירם למושבותיהם, אבל כשהאנשים עברו לחיפה נפטרו בזה הצרפתים מחובתם. נודע לנו כי בעכו אין נותנים להם לעבור, השתדלנו בעניין זה וניתנה פקודה שיתנו להם לעבור.¹¹

כל ההוצאות נחלקו בין ועד הצירים והיק"א.

לאיזה זמן מר קלנריסקי נסע לדמשק. משם הוא שלח לי מכתב שהוא קיבל מאת המפקד הראשי של הערבים המתקוממים.¹² הוא כותב לקלנריסקי כי הם, הערבים, אינם נלחמים נגד היהודים, כי אם רק נגד הצרפתים; ואם יצטרך, גם נגד האנגלים. את כל ההיזקים שהם יגרמו ליהודים הם ישלמו. אבל רק דבר אחד הם דורשים מאתנו: שנהיה נייטרליים. המכתב הזה מבליט לפנינו את כל קשי מעמדנו בגליל. קיבלתי את המכתב הזה בלוד, כשנסעתי להיראות עם סמואל במצרים.¹³ כששבתי לירושלים קיבלתי מקלנריסקי עוד מכתב, שבו עוד כותב לי, שעכשיו אפשר נחוץ להגדיל את הישוב, והוא דורש לשלוח שמה אנשים. באותו זמן בא לירושלים מר פרנק, המנהל הראשי של היק"א.¹⁴ הזמנתי אותו אלי ואמרתי לו: המצב הוא כך וכך, אני מבקש ממך שתיתן לי רשות להתחיל שם בנטיעות, ושתעזור לי בכסף, יען כי ההוצאות גדולות. הוא רקד עד התקרה: חלוקה¹⁵ חדשה לגליל העליון! בגליל אין אדמה בשביל פלחא, והנטיעות – זוהי עבודה רק בשביל כמה שנים, ואני לא אסכים לדמורליזציה כזאת. דיברנו כ-3 שעות, ולסוף באנו לידי הסכמה, שהוא לא יפריע לעבודה והנטיעות תהיינה שייכות לנו ולא ליק"א. ביארתי לו, שזה לא שאלה ישובית, כי אם פוליטית. נחוץ להכניס אנשים חדשים, אבל צריך שלא ילכו בטל, ולמטרה זו צריך להעסיק אותם בעבודת נטיעות. ביקשתי אותו

11. ראה קונטרס כ' (הערה 1 לעיל).

12. קלנריסקי ביקר בדמשק בסוף דצמבר 1919 כדי להשיג מאת מנהיגי הערבים הבטחה לשלום הנקודות היהודיות באצבע הגליל. את הבטחה קיבל בקוניטרה מאת האמיר מתמוד אל-פאעור, מנהיג הבדואים בגולן (ראה טרומפלדור, עמ' 220, רשימה מ-7 בינואר 1920, וספר תולדות ההגנה, כרך א', חלק שני, עמ' 572 והערה בעמ' 775).

13. הרברט סמואל, שכיהן אחר-כך כנציב העליון הראשון בארץ-ישראל. הוזמן עליידי אלגבי, באישור משרדהחוז הבריטי, לבקר בארץ, כדי ליעץ לו בענייני מינהל וכספים. סמואל הבריק לאוסישקין על בואו והלה קידם את פניו באלכסנדריה ב-20 בינואר 1920 (ראה הארץ, 14 ו-19 בינואר 1920; דאר היום, 22 ו-29 בינואר 1920).

14. אנרי צבי פרנק, מנהל יק"א בארץ-ישראל.

15. הכוונה לכספי ה"חלוקה" שנתרמו למען הישוב הישן בארץ-ישראל.

שיעזור לנו בבניין ברקות.¹⁶ בראשונה הוא לא הסכים, אבל כעבור יום אחד הוא הודיע לי את הסכמתו גם לזה.

באותו יום קיבלתי החלטה לשלוח שמה 60 איש, לא לשם הגנה, כי אם להגדיל את הישוב. האנשים כבר הלכו לשם.¹⁷

עברו עוד ימים – ועוד פעם התנפלות. גלון, חמסו – והבחורים נשארו לגמרי ערומים.¹⁸ הרגו את שר.¹⁹ התחילה התעוררות גדולה. האחריות נופלת על אלה שעוררו את התנועה.²⁰ אני לא התערבתי בדבר.

עכשיו אני חושב שאנו צריכים להחליט מה לנו לעשות. אני רוצה שתעמידו לפניכם באופן ברור את כל הפרובלמות.

ראשית, עליכם להבין שאין פה שאלה מעשית או של רכוש. מה שאנו נוציא על הגנת המקום זה יהיה הרבה יותר משיש שם ושיגזלו משם. עיקר הפרובלמה הוא: אם צריך לעמוד על המקומות האלה מבלי להתחשב עם מה שהוא, ואפילו עם קורבנות של כספים ואנשים, ואת המקום שרכשנו אותו פעם אחת לא נעזוב – או שאנחנו נמצאים בין הפטיש והסדין [כך] ומוכרחים אנו ליסוג לגבול האנגלי.

אינני אומר את דעתי. רוצה אני לשמוע קודם את דעתכם. אגיד לכם רק: בשביל הגנת המקומות האלה צריכים לנו לא 60 איש ולא 100 ואפילו לא 500, כי אם אולי 1000 ואולי עוד יותר. אלה שבאו משם מספרים שהערבים מתרבים.

בשביל לעמוד על המקום אנו נצטרך להביא, ראשית, אנשים, קורבנות של אנשים, ושנית, כספים, יען כי זה יעלה כסכומים גדולים. הדבר הכי קשה הוא, לפי דבריו של הד"ר שטרן,²¹ זהו להמציא שמה לחם ופרודוקטים אחרים, וכל זה צריך להכניס מהגליל התחתון. כל אלה שבאו משם אומרים לי, שאין אנו נלחמים נגד הערבים, כי אם מגינים על הישוב. אבל פה צריך

16. צריפים.

17. ראה המבוא.

18. הכוונה או להתנפלות על קבוצה שיצאה מתלמי דרומה בכ"א שבט תר"ף ושהכדואים שדדו את אנשיה והפשיטום (קונטרס כ"ו, ל' שבט תר"ף – 19 בפברואר 1920), או לארבעה מחברי תלמי שהלכו לחלקה בכ"ח שבט תר"ף, נאסרו שם והופשטו (קונטרס כ"ח, י"ד אדר תר"ף – 4 במארס 1920).

19. אהרון שר – חבר קבוצת כינרת, שהתנדב לעלות לתלמי ב-18 בדצמבר 1919.

20. הכוונה למפלגות הפועלים ולאכיפת הפועלים לזכר שר, שאירגנה אחדות העבודה ביפו, ב-14 בפברואר 1920 (ראה המבוא והערה 10 שם).

21. יתכן שצריך לקרוא ד"ד שטרן – איש העליה השניה, אגרונום ועוזרו של אטינגר במחלקה להתיישבות של ועד הצירים.

להתחשב עם הפסיכולוגיה הערבית. הם יאמרו: היהודים באים הנה במיספר גדול ובנשק, ובאים כדי לעמוד על צד הצרפתים – כך יאמרו הערבים. והם יאמרו: היהודים נלחמים בערבים. בלא וגם כנגד חפצנו אנו נכנסים למלחמה בין אירופיים וערבים. ואז יחוסינו עם הערבים יהיו רעים מאוד, וזהו לא מעניינינו. אבל מהצד השני, חוץ מהשכל יש לנו רגש, והוא אומר: פה מקומותינו, עלינו מתגפלים, הערבים מכבדים רק כוח, וצריך להראות להם כי אסור להכות אותנו בחינם.

והמלחמה הזו בין הרגש והשכל מלווה אותי כל הזמן, עד הרגע הזה. וזכר אני: מתולה במשך 3–4 שנים היחה במצב של מלחמה עם הדרוזים.²² ואיש לא חשב: למה לנו להילחם? ועכשיו 4 מהאיכרים ממתולה נמצאים בטבריה, ולא רוצים לשוב. לפני 10 שנים הם לא רצו לעזוב את מקומם, ועכשיו הם עושים זאת.

והשאלה היא: מהו ההבדל בין הזמן ההוא והנוכחי? אני החלטתי לעצמי: אם פה שאלה רק פוליטית, אז מי יפתור לי את השאלה הזו? אך לאותו האיש שידוע כבעל ניסיון פוליטי גדול, אך אל הרברט שמואל. אנוכי מרגיש בו את אחד החברים היותר טובים שלנו. והנאום האחרון שלו בירושלים היה נאום ציוני טוב.²³ ביארתי לו את הכל ואמרתי לו: תן לי עצה. והוא ענה לי בקיצור: אתם צריכים לעשות כפי שתגיד לכם הממשלה הצרפתית. – – –²⁴

ד"ר אידר²⁵ רוצה לנסוע לגליל העליון לחקור את המאורעות על המקום. על-פי הידיעות של שטרן ואטינגר יש סכנה שהנקודות תישארנה בלי מים. אם נבוא לידי הסכמה שנחוץ לא לעזוב את המקום, אז נחוץ לארגן

22. מטולה נקנתה מאת ערבי בשם ג'כור כיי: את האריסים הדרוזיים שישבו שם אילצו השלטונות התורכיים לפנות את המקום על שום האיבה שנטרו להם, בשל מרד הדרוזים שהתחולל באותו זמן. כשדוכא המרד, חזרו הדרוזים לשכון ליד מטולה ויתאנו לתושבים במשך כמה שנים. גירסה שונה במקצת ראה א. הרוזן, חזון ההתנחלות בגליל, ירושלים 1971, פרק 14, עמ' 378 ואילך.

23. לא ידוע לאיזה נאום הכוונה, אולם באותו יום שבו התקיים הדיון הזה אמר שמואל בישיבת "עץ חיים" בירושלים את הדברים הכאים: "בטוח אני כי תחת שלטונה הנאור של ממשלת בריטניה תשוב ארץ ישראל ותהיה שנית המרכז הרוחני והדתי הגדול אשר ממנו יצא אור לישראל ולעולם כולו" (דבר היום, 26 בפברואר 1920).

24. ההשמטה במקור.

25. דויד מונטגיו אידר, רופא ופסיכולוג מאנגליה, חבר ועד-הצירים כנציג יט"א, ומנהל מחלקת יט"א לשירותים סוציאליים. כיהן כראש הוועד לפני אוסישקין. חזר להסתדרות הציונית והיה חבר הוועד-הפועל הציוני המצומצם. על נסיעתו לגליל ראה הערה 87 להלן.

התנדבות, לקבץ כספים וכיוצא בזה. אם להיפך, תבואו לידי הסכמה שצריך לעזוב את הגליל העליון, אז אסור ואסור למי שיהיה על אחריותו הוא לעשות מה שהוא רוצה.

זהו המצב כמו שהוא. השתדלתי כאופן הכי אובייקטיבי לצייר לפניכם את המצב, ועכשיו אני בכובדראש אשמע את דעותיכם.

מר ישראל שוחט²⁶ גם אני רוצה לספר קצת על המקרים, כי מר אוסישקין לא ידע כל הפרטים. העניין לא התחיל מההתנפלות במתולה, כי אם מזמן שהרגו את החבר שפושניק. החברים נשלחו לשם עזרה וגם לבירור המצב, אם זה דבר רגיל או מקרה יוצא מהכלל. התברר כי זוהי מלחמה בין ערבים וצרפתים. הבינונו כי פה צריכה להיות עזרה כללית וצריך לשמוע את דעת ועד הצירים. דיברו עם אוסישקין. שתי דרישות היו: (1) הגנה תמידית עליידי עבודה; (2) הגנה מיוחדת. הגנה תמידית אי-אפשר היה לסדר תיכף, וצריכה היתה הגנה מיוחדת. והצעירים הציגו לפני אוסישקין 3 שאלות:

(1) אם הוא מסכים שלא צריך לעזוב את המקום. הוא ענה: כן.
 (2) אם אפשר לשם הגנה לסדר מיליציה חופשית, מובן בהסכם הממשלה. כלומר לברר גם לצרפתים וגם לאנגלים, כי היהודים הם נייטרליים ורק יגינו על עצמם ולא יתנפלו.

(3) אם אי-אפשר לארגן שם מיליציה חופשית, אז אולי אפשר שחלק מהגודד יעמוד במקומות האלה בשביל לשמור על עמדותינו. ואם לכל זה הממשלה לא תסכים – אז נעביר בעצמנו נשק למטרת הגנתנו. נחמני לא אמר לאוסישקין, שלא צריך להעביר אנשים, אולי אמר זאת קלנריסקי,²⁷ וגם כן רק בצורה כזו – שצריך להיזהר, אבל לא שלא צריך לגמרי להעביר אנשים.

מר אוסישקין אמר שקלנריסקי בעצמו נסע לגליל העליון ויקבל עליו לתת הכל מה שנצטרך, אבל צריך להגיד שקלנריסקי לא נתן כלום.²⁸ והאמצעים הדרושים לא היו, ולא היה במה להחזיק את האנשים, והם הלכו הלך ושוב, וזה הרגיו את הערבים.

קלנריסקי היה אצל האמיר הערבי²⁹ והוא אמר לו: אין אנו נלחמים בכם,

26. ישראל שוחט, מראשי "השומר", השתתף בישיבה כאורח.

27. ראה הערה 2 לעיל. אכן, מאוחר יותר תבע נחמני אנשים לגליל העליון.

28. ראוי לציין כי בפגישת חברי כפר גלעדי לאחר המאורעות בגליל העליון הוחלט להביע אמון מלא לקלנריסקי, "אשר הראה למעשה במשך כל חודשי המצור וזהגנה את יחסו העמוק, את הבנתו ועזרתו לאלה אשר עמדו על משמר גבולנו הצפוני" ("מכתב למערכת" [של חברי "השימר"], קונטרס ל', כ"ט באדר תר"ף – 19 במארס 1920).

29. מחמוד אל-פאעור (הערה 12 לעיל).

אבל עליכם לדעת כי להגן עליכם מפני שורדים לא נוכל, ועליכם להיות כוח לשמור על עצמכם.

אחרי שראינו שקלן־רוסקי איננו עושה כלום, שלחנו שלוחים למר אוסישקין. אז היתה ההתנפלות על מתולה. ועלי להגיד שלוא קיבלו אז את הצעותינו – לא היתה חמרה נשרפת.

השליחים העמידו שאלה, אם צריך להגן על המקומות, וגם אוסישקין וגם אידר אמרו שצריך. דרשנו עזרה וענו לנו, שקודם ילך זיו³⁰ אל המקום ויברר את המצב. זיו חלה ולא נסע. הלכנו בעצמנו וחקרנו, עשינו תקציבים, חיכינו לכספים, אבל לחינם. אחר־כך טלגרפו לנו, שנבוא לירושלים עם החומר. באנו עם החומר, אבל עוד פעם שכנו ריקם, כי לא נתנו לנו כלום. כששבנו לגליל העליון³¹ דרשו החברים שניתן להם תשובה, אם יבואו לעזרתם או לא. חפצנו להוציא כרוז לקהל. הראיתי אותו גם לאוסישקין, על כל זה לא ענו לנו כלום. אחרי שני ימים ראיתי את הכרוז של הגנרל גורו על הבלנק של ועד הצירים.³² סוף־סוף לפני כ־10 ימים קיבלנו את אישור התקציב, והנה תל־חי וכפר גלעדי לא ניתנה שום עזרה, ורק לפני שבוע החליטו על אודות מתולה ונגמר המשא־ומתן על־דבר העבודה שם. אבל כל התקציב על ההגנה נמחק לגמרי. וצריך אוסישקין לדעת, שעבודה בלי הגנה היא בלתי־אפשרית, ואי־אפשר לשלוח אנשים לעבוד בלי נשק, ואוסישקין היה צריך לדרוש שלא לשלוח שמה אנשים עד שנקבל איזו הבטחה מהצרפתים להגן על מקומותינו. כעת אני רוצה לעמוד על 3 שאלות של מר אוסישקין.

א) אני אומר שלא צריך לעזוב את נקודותינו, אם גם אוטוריטט כשמואל [הרברט סמואל] חושב שצריך לפנות לצרפתים. ואני אומר שאסור לנו לפנות אל הצרפתים, כי הם לא יתחשבו עם כל הפוליטיקה שלנו. ולהיפך, לא צריך להתחשב איתם, כי הם יעשו הכל מה שיהיה טוב בשביל הפוליטיקה שלהם

30. ישראל משה זיו, מזכיר ועד־הצירים.

31. שוחט לא ביקר בגליל העליון בתקופת המאורעות האחרונים, כפי שאפשר היה להבין מלשון הרבים שהוא נוקט.

32. 20 בינואר 1920 פירסם ועד־הצירים את ההודעה הבאה של הגנרל גורו: "הפליטים היהודיים מכפר גלעדי ותל־חי הקרובים למטולה יוכלו לשוב עכשיו. הסדר הושב לגמרי באזור הווא" (דאר היום והארץ, 20 בינואר 1920). על כך הגיב כחריפות ברל כצנלסון (אותו זמן חבר הוועד־הפועל של הוועד הזמני, ממייסדי אחדת־העבודה וראשיה ועורך ה"קוֹנטרס") ושאל: "האימנם נעלם הדבר מאת ועד הצירים, כי אין פליטים יהודים מכפר גלעדי ותל־חי, כי אנשי המקומות האלה לא יצאום אף רגע?" ("הרגעה", קונטרס כ"ד, י"ז שבט תר"ף - 6 בפברואר 1920).

עם הערבים, ואפילו לרעתנו. אנחנו אומרים: היהודים נייטרליים! אנחנו רק מגינים!

ואם יהיו די אנשים ונשק – אז יש אפשרות לעמוד נגד שודדים. ואם הערבים יכריזו עלינו מלחמה – נראה!

אני מבין שיש פה שאלה פוליטית, רוצים לעשות מזה פוליטיקה, פוליטיקה גבוהה וכו'. אבל צריך לדעת שגם כשביל לעשות פוליטיקה צריך דבר ממשי. גם מצד הפוליטיקה צריך להישאר שם, כי זה יהיה תומר כשביל פריז ולונדון. להישאר שם – זאת היא החלטתנו הראשונה והאחרונה!

ובשביל זה צריך מה שדרשנו מקודם ושועד הצירים לא מילא. ודרישותינו הן: לבוא במשאומתן עם האנגלים לשם סידור מיליציה חופשית. המקום שישראל נייטרלי והמיליציה רק תגן מפני השודדים. או שחלק מהגדוד יישלח שמה, ויעמוד תחת דגל לבן. יישלחו שמה צעירים גם לעבודה וגם להגנה, וועד הצירים צריך לאשר את התקציב שהגשנו לפניו. ה' בן-גוריון³³ צדק מר אוסישקין באמרו, שוהיה השאלה היותר חשובה. על-דבר השאלה הזאת לא יחליט לא ועד הזמני וגם לא ועד הצירים. הישוב כעצמו יחליט אם צריכים אנו להגן על הגליל העליון, אם לא. וזה תלוי בהאנשים שעליהם החוב והרצון.

לדעתי זאת היא שאלה ציונית; מה היא השאלה? יש כמה מקומות של הישוב העברי בארץ-ישראל ועל המקומות האלה מתנפלים. אנשים שקטים עובדים על אדמתם בארצם, באים שודדים ומתנפלים עליהם. מה לנו, פה, בארצנו, לעשות? אומרים, זאת היא שאלה ערבית! אומרים, זאת היא שאלה דיפלומטית! אולם השאלה היא לא דיפלומטית ולא ערבית. השאלה היא, כמו שכבר אמרתי, רק ציונית, ורצינית מאוד, יען כי הגליל העליון כולו ולא רק הישוב הקטן שישנו שם עומד בסכנה, שהוא יאבד לעם העברי.

כל אחד יודע כי התגשמות הציוניות דבר קשה מאוד הוא. אנחנו רואים את הקושי הזה. אם קשה הדבר – לנו לעשות דברים קשים.

לנו ברור שצריך להגן על כל מקום שבו עובד פועל יהודי. בזמן האחרון שמענו הרבה פעמים, שעיקר עניין ההגנה הוא לא הגנה גרידא, כי אם דמונסטרציה פוליטית, שאין לה להגנה ערך לפני עצמה, כי אם רק בתור ארגומנט אצל הדיפלומטים.³⁴ כל מה שאנו עושים עכשיו פה – הוא רק ארגומנט. ואם כך – צריך לשאול אם זה ארגומנט טוב או רע.

33. דוד בן-גוריון – חבר הוועד הזמני, מייסדי אחדות-העבודה וראשיה.

34. ז'בוטינסקי טען במאמרו "הגליל העליון" (הערה 6 למבוא), כי אין סיכוי להגנה על הנקודות שם, אך למאבק עליהן יש ערך הפגנתי, כקלף-מיקוח מדיני.

ואולם אני חושב שהישוב הארצישראלי הוא לא רק ארגומנטציה, אבל דבר שיש לו ערך לפני עצמו. וכשמתנפלים עלינו, מה לנו לעשות? אין אנו יכולים להתערב במלחמה בין הערבים והצרפתים, אבל אי־אפשר לנו להישאר נייטרליים. המצב הוא כך: שודדים מתנפלים על מושבותינו, ובאופן אובייקטיבי ברור, שאנחנו רק מגינים על עצמנו, ואין לנו להתחשב עם הפסיכולוגיה של הערבים. ואם אנחנו נברח לפני שודדים אז באופן שכזה נצטרך בקרוב לעזוב לא רק את הגליל העליון, כי אם את כל ארץ־ישראל. זה ברור שאנו באים להגן על אדמתנו, ולא להתערב במלחמה בין שני עמים, וכולם מבינים את הדבר. מי שירצה לסלק את האמת בכוונה, אין תרופה נגד זה. אלה שחפצים לקחת אחריות ולהחליט בשאלה זו – צריכים לשקול היטב את הדבר הן לחיוב והן לשלילה.

מאות אחדות של אנשים יכולים להגן על נקודותינו בגליל, מובן אם יקבלו את צרכי האוכל וכו' ואם גם תהי להם עזרה פוליטית. ברור כי בלי עזרה פוליטית המצב יהיה קשה, כי אולי נצטרך להגדיל את מספר האנשים שם ואם צעירינו יגינו על הגליל העליון ומצא ימצאו 500 צעירים מגינים – בזה יגינו הם גם על תביעותינו הפוליטיות על הגליל העליון שם – באירופא. למנהיגינו יהיה תוקף לדרוש את המקומות האלה על יסוד העובדה הזאת ובתוקף המציאות הזאת. ובשביל לרכז שם 500 איש נחוי לדרוש איפוא עזרה פוליטית.

צריך להיות ברור שיש ערך גדול לכל עמדה שלנו בארץ; ואם כך, אסור לנו לברוח מכל מקום שכבר כבשנו אותו פעם, כמו שלא נברח מארץ־ישראל כולה. מובן שהתנאים קשים וצריך יהיה הרבה לסבול, אולם את כל זה נקבל עלינו, וכל זמן שאנו יכולים להגן, חובתנו הציונית היא להגן ולא לעזוב את מקומותינו.

ה' טבננקין³⁵ לא אוסיף הרבה על דברי החברים, אבל רוצה אני לענות דבר־מה לאדון אוסישקין, כי לבי ולב כל אלה בהגנה בלי ספק מר. צריך להודות שאחד הדברים המקילים מאוד לישוב זהו האפשרות לבקר את ועד הצירים.

ועכשיו לעניין. צריך להיות ברור, שאף אחד לא הלך למתולה מבלי לחשוב ולזכור שיש יהודים בפתח־תקווה, יפו וירושלים שיבואו לעזרתם. ואם גם אנשי כפר גלעדי קיבלו את החלטתם בעצמם או ביחד עם שאר הפועלים בארץ – אין הם חושבים ואין אתם צריכים לחשוב, כי אנו פטורים

35. יצחק טבנקין: חבר הוועד הזמני כממלא־מקום, מייסדו אחדות־העבודה וראשיה. באסיפה זו השתתף באורח.

בזה מחובותינו. העיקר הוא אם לוועד הזמני יהיה אומץ־הלב להגיד: עזבו את המקום! למרות ההשקפה וההכרה המעמדית – אנחנו באנו לארץ ועובדים פה וחושבים את עצמנו לחלק מהעם, ואנו רוצים לדעת את דעתכם, אף כי איננו אומרים כי ניכנע. מכל אלה – באיכות המפלגות השונות, העיתונות, יוצרי הגדוד וכו' – אנו רוצים לשמוע את דעתם ולדבר איתם.

ואני עוזב עכשיו את כל עניין ועד הצירים ושאר המוסדות – ואספר על המצב. אצלנו מתווכחים על היחסים עם הערבים. נעזוב לרגע את ענייני הפוליטיקה, אף שאין אנו מבטלים אותה לגמרי. צריך לציין עובדה, שיש איבה מצד הערבים אלינו. הערבי הכפרי מכיר בנו את הכובש, מוצלח או בלתי־מוצלח. ואנו מגינים על עצמנו נגד שונאינו אלה. והכרחי הוא שהערבי ידע, שאנו מגינים על עצמנו ואי־אפשר לקחת מאתנו דבר. זאת ידענו עד הצהרת בלפור ולא שכחנו אחרי ההצהרה.

אינני יודע איך אתם מביטים על המאורעות האלה מצד הפוליטי. אני מדבר זאת אליכם ואל האדון אוסישקין, שהוא אחד מאלה שיכולים להבין את ערך ההגנה. בשבילנו, יהודי ארץ־ישראל, הדבר ברור. בשבילנו אין גבולים. אין שאלת ההגנה של הגליל העליון רק שאלה מקומית, כי אם שאלה שיש לה ערך בשביל כל הארץ. אם ניפול שם – ניפול עד המדבר. אינני רוצה לדבר על הפסיכיקה של השוודד הערבי החי על החרב, כשהוא רואה שיושבים יהודים ומגינים על מקומותיהם או להיפך עוזבים אותם. ופה לא זקלרציות פוליטיות הן המלחמות, כי אם המציאות. ואני אומר שבשביל לעזוב את תל־חי וכפרי גלעדי צריך להיות אומץ, כי זאת היא הנסיגה הראשונה.

(הדבר יותר מדי נוגע לנו ולכם ואני מוכרח להאריך בו).

אנו חושבים שעזיבת הגליל העליון – זאת היא החל[ש]ת עמדתנו ונסיגתנו הראשונה. השוודדים, כשישבו ויטפרו לערבים כי הם שדדו וחמסו את היהודים – זה ישפיע הרבה מאוד על האינסטינקטים הרצחניים של הערבים. כבר גם בגליל התחתון מסתובבים קרוב לדגניה ערבים רבים, ובכלל לעניין הגליל העליון יש הד גדול ויהיה הד עוד יותר גדול וצריך לקבל זאת כחשבון כבר עכשיו. וגם צריך אולי לעשות חשבון, אם יש לנו כוח לנהל מלחמה כזו.

את הכסף הדרוש לא צריך לתת רק ועד הצירים. קודם כל זה עניין של הישוב הארצי־ישראלי, הוא יכול לעשות הרבה. במשך כמה שבועות אנחנו היינו במצב כזה שלא יכולנו לשלוח פרודוקטים לאנשים. כסף לא היה לנו ואמרו: חכו עד שתבוא הוועדה לחקור את המצב. אולם הערבים לא יחכו עד שתבוא הוועדה. עכשיו צריך ללכת למתולה ולקחת אותה בחזרה.³⁶ נוכל

36. ואומנם, טרומפלדור ועימו חמישה־עשר מגינים עלו למטולה ב־26 בפברואר 1920,

להוציא את זה לפועל אם נחליט שצריך לעשות זאת.

ה' יליון³⁷ פה אין כמדומני שאלת הכסף השאלה המרכזית. גם אני חושב שמקום שכבר כבשנו אותו – אי אפשר לעזבהו. זהו מוכן, והשאלה שכנגד היא: מה יהיה עם יחסינו עם הערבים? אם כדאי עכשיו, כשלנו נחוץ לחיות בשלום עם הערבים, לברא עמהם בסכסוכים?

חושבים, וזה טבעי, שאנחנו חפצים וצריכים להגן על מקומותינו, ובזה אין שום אסון ורעה. ואם שמענו את דברי מנהל המלחמה מצד הערבים: אתם זקוקים לכוח, שיוכל להגן עליכם, – זה סימן, שהוא, הערבי, מבין את הדבר: ואם הם כותבים לנו, שמלחמתם אינה מכוונת כלפי הישוב העברי – צריכים גם אנו לפרסם, שאין לנו שום דבר נגד הערבים, אנחנו רק מגינים על אדמתנו.

אבל הנואם האחרון אמר, שזה הוא לא רק הגנה, כי אם קרוב המצב למלחמה גלויה, אומנם מלחמה נגד שוודים. אחריות גדולה מטילה מלחמה זו, ואין אני יודע אם אפשר לקבל אותה. לוא היו לנו פה בארץ אלפי יהודים שילכו להגן, אין שום ספק שלנו ללכת להגן, אבל כמצבנו אנו עכשיו בארץ – זוהי שאלה גדולה, אם לנו לצאת מגדר ההגנה.

כל שעל אדמה שלנו יקר לנו, כמו הכל בארץ ישראל. אם יש אפשרות, צריך להתארגן להגנה, אבל להסתפק רק בזה.

ה' ליודיופול³⁸ מדברים פה על שוודים. ואני בספק גדול אם יש לנו עסק רק עם שוודים. מנהל התנועה הוא האמיר, שיש לו הרבה רכוש, והוא מכווץ מאוד על כל הסביבה. הוא מנהל את כל המרד. אני מכיר אותו, הוא היה נכנס לכיתי ואני -- לביתו. על הגבול הצפוני של הארץ עומד רק פטרול בן שני אנשים, ששומרים אותו, והשייכים העבירו את ילדיהם ואת מקניהם לגבול האנגלי. ואם כך – אין פה עניין רק של שוודים. סומכים על מכתבו של המנהיג הראשי, אבל גם העניין הזה הוא רק משחק של ערבים.

אנו רואים שלכל השוודים יש נשק. מאין הם לקחו את הנשק? אפשר להבין

הניסו ממנה שוודים ערבים והשתלטו עליה (ראה טרומפלדור, עמ' 232 [רשימה אחרונה, ללא תאריך]; הארץ, 8 במארס 1920).

37. דוד יליון, אז – חבר הוועד הפועל של הוועד הזמני וראש ועד העיר ליהודי ירושלים (החברות בוועד הפועל – לפי דיווחי שבוין של הוועד הזמני ליהודי ארץ ישראל, ירושלים תשרי תרפ"א, עמ' אחרון [55]); לפי רשימת המשתתפים באסיפה, המצורפת לפרוטוקול המלא שבאצ"מ, היה רק חבר הוועד הזמני).

38. אברהם ליודיופול, חבר הוועד הפועל של הוועד הזמני: עיתונאי, מעורכי "הארץ". אשתו היתה בת מטולה ומכאן התמצאותו בהתרחשויות בגליל.

אפילו מן העיתונים, שאת הנשק הם קיבלו לא בלי עזרת האנגלים.³⁹ לוא חפצו האנגלים, שלא יהיה להם נשק – לא היה אצליהם הנשק. עכשיו, מהו המצב המדיני שלנו? אני צריך להזכיר שבזמן שכבשו את הארץ חפצו הצרפתים להיכנס לצפת. היה אז ג'מס, והוא הלך לאלנבי, ואלנבי שאל את האדמיניסטרציה האנגלית, איך לו להתנהג. ולוא זאת היתה צפת וכל הגליל נמצא בידי הצרפתים.⁴⁰ למתולה הם, הצרפתים, נכנסו. ואחר-כך הצרפתים והאנגלים עשו ביניהם חוזה זמני (לא מוחלט).⁴¹ בינתיים קרה מקרה: בכפר קלי יש אפנדי נוצרי ושמו פרנציסק ויש לו עסק עם בדואים, שהוא צריך לקבל מהם חומש. עוד במאי 1919 הוא דרש את החומש והערכים לא חפצו לתת אותו. כשבאו הצרפתים קרא להם האפנדי הזה, והם בתור עונש שרפו את הכפר. זה היה הגץ שהדליק את השריפה. כשהבדואים התחילו אחר-כך בזמן ההתנפלויות להתקרב למתולה, הם הלכו אז לחפש את פרנציסק.⁴² מזה אתם רואים שפה יש עניין פוליטי קבוע. וכל הזמן מתחבטים הצרפתים והאנגלים במלחמת סוריה והיא הולכת ונמשכת, ובאמת זוהי לא מלחמה בין הערבים והצרפתים, כי אם בין האנגלים והצרפתים. וזהו פירוש תשובת הרברט שמואל, שענה שצריך לפנות לגורן, כי בידו נמסר הדבר עכשיו. ונכון מה שאמר ז'בוטינסקי,⁴³ כי הערבים גם כן נלחמים בהכרח או בלי הכרח, כי כל הגליל הזה יהיה בידי אנגליה ולא בידי צרפת, אלא שהאנגלים יודעים איך לנהל את המלחמה, ומשתמשים בערבים.

ולנו לא לעשות דבר שיהיה נגד הערבים, זאת אומרת כנגד בעלי-בריתם של האנגלים, כי גם אנו בעלי-בריתם של האנגלים. לנו צריך לעשות דבר

39. ראה הערה 16 למבוא.

40. כמה שבועות אחרי חתימת ההסכם בין לויד ג'ורג' לקלמנסו ב-13 בספטמבר 1919, תחמו השלטונות הצבאיים האנגליים והצרפתים בארץ את הגבול הצפוני המפריד בין אזורי שליטתם. הגבול נמתח, בערך, מראשי הנקרה ועד הכפר בוכאזייה שבחולה, וכך נשאר איזור צפת בתחום השליטה האנגלי. יתכן שג'יימס דה ריטשילד, בנו של אדמנד, היה מעורב בדבר. מכל מקום, הוא נכח כשדנו לויד ג'ורג' וסמואל על גבולות ארץ-ישראל (ראה א. פרוזל, המדיניות הציונית לאחר הצהרת באלפור, 1917 – 1922, תל-אביב תשל"ז, עמ' 142).

41. כנראה חוזה בין לויד ג'ורג' לקלמנסו.

42. האפנדי הנוצרי פראנסיס מקליעה, בעליהם של כמה כפרים כגליל, נאלץ להעלות חומש לאמיר פאעור. הוא פרק את עולי משבאו הצרפתים והניסו את בדואי האמיר מכפריהם, והמון ערבים נוצרים שדדו את ארמונו והעלוהו באש. לאחר שהצרפתים עזבו את הסביבה העלו בדואי האמיר שניים מכפרי פראנסיס באש (ראה פ. שניאורסון, בְּשׂוּרֵה רֵאשִׁינָה, תל-אביב 1978, עמ' 64).

43. במאמרו "הגליל העליון" (הערה 6 למבוא).

שלא יהיה נגד הערבים, ואם הם אומרים לנו: לכו לגורו – זה מפני שהם רוצים בלטניה,⁴⁴ וצריך לנהל פוליטיקה כזו. הם רוצים בגבול שיעבור צפונה מחזביה⁴⁵ וכן הלאה. וגם אנו רוצים בזה, כי אנו חפצים להאמין שכל מה שיקחו האנגלים יהיה בשבילנו. מובן שחרפה תהי לנו לעזוב את כל הכיכר הזה. הדרוים נלחמו 10 שנים במתולה, ואף שאולי בצדק [ג]לחמו, אבל בכל-זאת ניצחנו אנחנו ועכשיו המקום הוא משמר בשבילנו. אין חשש לחשוב שהדרוים ישובו ויתיישבו במתולה, יש קושנים ודוקומנטים, ואין נשקפת לנו סכנה מצד זה. מובן שלא צריך לעזוב לגמרי את המקום, אף כי זקני מתולה אינם יכולים כבר עכשיו להגן. הם נלחמו כבר את מלחמתם הקשה עם הדרוים, ועכשיו הזדקנו. הזקנים עזבו, אבל צעירי המושבה נשארו גם עכשיו על המקום.⁴⁶ מסכים אנוכי כי לשמור צריך, אבל אם יצטרכו להפקיר 30 נפש אדם – אני מתנגד לזה. להפקיר כלי כל תועלת אין אני מסכים, וצריך לסגת אחור. צריך לשקול את הדבר היטב וכמו שהוא, צריך לעמוד על המשמר, אבל לא כאחור [במחיר?] של 20–30 קורבנות אדם.

בכל אופן, דעו לכם שזוהי מלחמה בין הצרפתים והאנגלים. ה"ר מוסינזון⁴⁷ אין לי כל ידיעות בעניין זה ואני אביע רק את רגשותי. העמידו את השאלה, אם ללכת רק לעבוד או גם לשמור ולהגן. בשבילי יש הבדל גדול בין שני הדברים האלה גם מהמבט הפוליטי וגם מהמבט המציאותי. אם אנו הולכים רק לעבוד – אז נוכל לדרוש שיבינו זאת גם האנגלים וגם הערבים. יראו אנשים עובדים ויתחשבו בזה. אז תינתן לנו האפשרות להעביר אוכל. אבל אם שולחים אנשים לא רק לשם עבודה, כי אם להילחם, וזה יאמרו הערבים וגם יגידו האנגלים, ולא יתנו לנו להעביר אוכל. בשביל מלחמה אין אנו מוכנים.

עוד דבר: אם נשלח אנשים ולא תהיה להם עבודה, הם ילחמו. לא יהיה להם עסק ויפגעו ברובה באיש. אני האחרון שאומר לעזוב עמדות. יש לי גם רגש כזה לדרוש את ועד הצירים למשפט למה נתן כסף לבורחים להתקיים.⁴⁸ אבל יש לי השכל להבחין בין עמידה על המקום ובין מלחמה. ואני רוצה לפנות אל

44. נהר הליטני.

45. חצביה – עיירה דרונית בבקעת הלבנון מצפון לזן. סמוך לה נובע החצבני, מובילי הירדן.

46. במטולה לא נותרו אלא שניים או שלושה איכרים.

47. ד"ר בן-ציון מוסינזון, מנהלה של הגמנסיה "הרצליה", השתתף בישיבה כאורח.

48. הכוונה, כנראה, לבורחים ממתולה.

אלה שהתאוננו על הישוב. באים ואומרים: אנו שומרים! אנו מגינים! אני מסכים, הישוב וועד הצירים התנהג באדישות. אבל הפניות אל הישוב לשאול את הסכמתו בזמן שאתם החלטתם להעמיד אותו במצב של סכנה? אני מאשים את עצמנו, שאין לנו ישוב מסודר. אבל אם אתם רוצים שהישוב יעמוד לעזרתכם, עליכם לפנות אליו, ואתם עשיתם את הצעד החשוב הזה על דעת עצמכם ולא שאלתם אפילו את דעת ועד הצירים.⁴⁹ אמרו שמחר ילכו תלמידי הגמנסיה, ומי אשם בזה אם לא אתם, שפתחתם רשימות מתנדבים גם בשביל ילדים בני 15–16? אני יודע אחדים שהלכו שמה,⁵⁰ שאני לא הייתי מאמין בידיהם רובה. ואם כך מסדרים את עניין ההגנה, אינני יודע לאן זה יוביל אותנו.

אני אומר: אסור לעזוב, אבל לעמוד על המקום צריכים אנשים הנושאים עליהם את האחריות, וזה אפשר רק על-ידי עבודה, ולא על-ידי מלחמה, ואולי בצדק מחק מר אוסישקין כתקציב את השם נשק.

אם אנו רוצים שכל הישוב ישתתף בהגנה, צריך שהכול יעשה על-ידי באי-כוח הישוב. אם הישוב ידרוש ממני – אולי גם אני אלך. ולא שיפתחו "רקורטינג-אופיס"⁵¹ ויפנו באופן רשמי ב"קונטרס". באופן כזה אי-אפשר לעשות עבודה רבת-אחריות, שאסור לדבר עליה ברחובות.

ואני מציע להחליט:

- א. שאין אנו עוזבים את מקומותינו.
 - ב. אין אנו נותנים אנשים למלחמה.
 - ג. את הנהלת כל העניינים האלה אנו מוסרים לוועד של באי-כוח הישוב עם באי-כוח של ועד הצירים לארץ-ישראל.
- ה' שיינקין⁵² אני רוצה רק לתת ביאורים להצעותי. צר לי מאוד שלא שמענו על-דבר המצב מפייהם של אלה שעומדים שם.⁵³ אנו בטוח שלוא היו הם, לא היו מדברים בקול כליכך רם, כאלה שצועקים פה.

49. מדובר במנהיגי הפועלים וההחלטות שנתקבלו באסיפת הפועלים ביפו ב-14 בפברואר (ראה המבוא והערה 10 שם).

50. שלושה מתלמידי הגמנסיה "הרצליה" הצטרפו למגינים בגליל העליון, ביניהם פסח ליפובצקי (בן-צמרם), אז תלמיד הכיתה השכיעית (ראה מורשת תל-חי, עמ' 122). חיבר ביוגרפיה של טרוימפלדור (פ. ליפובצקי, יוסף טרוימפלדור, אישיותו, חייו ופעולותיו, תל-אביב 1967).

51. לשכת גיוס.

52. מנחם שיינקין היה מנהל מחלקת העליה של ועד-הצירים.

53. מטעמים מובנים לא יכלו להשתתף בישיבה אנשי הגליל העליון, ביניהם קלוויסקי, חבר הוועד הזמני.

ואלה הן הצעותי:

1. הוועד הזמני מחליט שצריך להגן באופן היותר אינטנסיבי על נקודות הישוב העברי בגליל העליון מפני השודדים.
2. כל הפעולות ואופן ההגנה [ב]חולי ועמק עמוק⁵⁴ לא צריכות להיות באופן של הכרות מלחמה נגד העם הערבי.
3. ועד הצירים צריך לדרוש מאת הממשלה הצרפתית הגנה על הישוב העברי בגליל נגד השודדים.
4. ועד הצירים צריך לבקש מאת הממשלה האנגלית להקל את המעבר למגיני הגליל.

ה' ב. כצנלסון המצב מחייב אותנו שהפעם נדבר רק לעניין. שם יש לנו חברים, הכי קרובים. אני מציע שידברו רק לעניין.

ה' טבנקין אני דורש שהיושב-ראש יעמוד על כבודנו וכבוד האסיפה, ולא יתן אפשרות לנואמים שונים להעליב אותנו.

ה' א.מ. בורוכוביץ⁵⁵ אין אני מבין את הפקפוקים של ועד הצירים. אנחנו כולנו מחקרים למדרגה של ציוני בלפור. אנחנו חושבים שהכל ייעשה מחוץ לישוב. מה היה לוא קרה דבר כזה לפני המלחמה? הלא זהו לא מלחמה בין ערבים וצרפתים, כי אם התנפלויות של שודדים על מושבות עבריות. ולוא קרה זה לפני המלחמה – אזי בכל כוחותינו היינו מתנגדים לשודדים. עכשיו יש גם ערך פוליטי גדול שלא נעזב את המקום. אסור להראות לערבים את חולשתנו.

יש פה עוד סיבה אחת. אף כי אי-נעימה. לוא קרה זה במושבות יהודה – אזי היה גם הכסף וגם הנשק וכל מה שצריך. אבל בנוגע לגליל העליון כאו פקפוקים. את מי שלח ועד הצירים לגליל? ובני האיכרים, איפה הם? לוא היה הדבר הזה ברחובות – אזי היו הם כולם הולכים להגן! אבל פה יש פחד לפני כוחות צעירים. זה אני מוצא בכל מקום בספרות הגבוהות ואצלנו, ואחרי כל זה בא שיינקין ושואל, מדוע "אתם"? אבל הלא באמת רק הם הולכים ומגינים. יעבור הפחד לפני הכוחות הצעירים, ולא יהיו פקפוקים!

ה' יבנאלי⁵⁶ אם ועד הזמני יקבל החלטה חיובית – בוודאי שהשגנו את

54. החולה ועמק עיון (מארג' עיון). [תודתי נתונה לצבי אילן על המידע].

55. אהרון מיכל ברוכוב (ברכיהו) – חבר הוועדה הפועל של הוועד הזמני: מורה בגמנסיה העברית בירושלים וחבר אגודת המורים.

56. שמואל יבנאלי השתתף בישיבה כאורח. מראשי אחדות-העבודה. יצא לתימן בשליחות המשרד הארצישראלי לעורר לעליה. עסק בחקר חיבת-ציון והעליה הראשונה. התגייס לגדוד הארצישראלי ופעל לשיקומו.

מטרתנו. אבל אם תתקבל החלטה חיובית,⁵⁷ אז האנשים העומדים על המשמר לא ישובו מדרכם. וזאת היא תשובתנו לאוסישקין, שאמר שאם כולנו לא נבוא לידי החלטה אחת, אז אסור שמי שהוא יעשה צעדים בעניין זה על דעת עצמו.

הנה מוסינזון רואה את הסכנה, שאם יתנו נשק – יעשו האנשים מלחמה מלאכותית. עוד לא לימדונו להישמע. להיפך, לימדונו לא להישמע. הנה בעניין הגדוד. בזמן שהציגו את השאלה הזו לפני הוועד הזמני ודרשו שהוא יתן איש שילך לעבוד אתנו לברוא את הגדוד, הוועד הזמני לא נתן שום עזרה.⁵⁸

אני רואה היום את אותו היחס. הפועלים שנמצאים שם אינם שואלים אם מלחמה זאת אם הגנה, יען כי אי-אפשר לשקול אם זה הוא מלחמה או הגנה. אני דורש מהזקנים, מדוע הדור שנשא את הצינויות פה במשך 30 שנה, מדוע צריך הדור הזה לתת את היתרון עליו לצעירים? הלא גם הזקנים יכולים לעזור, כי חלוקת העבודה בעניין זה.

אנחנו יכולים להפוך כל מה שיש בגליל העליון למתנה לעם העברי. איפה ההיגיון של האיש שעמד כפוף נגד הגדוד בכבוד ועכשיו הוא מגנה כמיליטריזם?⁵⁹

לא צריך לשלוח טלגרמה לחוץ-לארץ, כי במתולה נהרגו שני אנשים ועכשיו שם שקט, כי אם נחוץ לטלגרף, שנחוצה עזרה ואז היו משם גם כספים, ולא היינו זקוקים לחסדי פרנק. אני מאמין לאוסישקין שרוצה להיות רציני: אבל לוא היתה כאמת אצלנו רצינות, היה מטלגרף אחרת, והיה דורש שיתנו להכניס איזו מאות חלוצים, שהיו כאים תיכף לבצר גם עמדת העבודה וגם ההגנה בגליל העליון.

אני רוצה להוכיח לכם כי בהתנהגות ועד הצירים לא היתה אותה הרציניות הדרושה. כי מה זה להגן נגד הערבים בלי נשק? האם זה אפשרי? הערבים יגידו מה שיגידו ואין אנו צריכים לפחד. אני מאמין שכשהיו לנו שם אנשים, יהיה

57. כך במקור. כנראה חסרה המלה "לא" אחרי "אם".

58. באסיפה המכוננת הראשונה, שהתקיימה ב"ח סבת תרע"ח (2 בינואר 1918), ושבה נבחר הוועד הזמני, הוחלט לא לפעול להקמת הגדוד הארצישראלי, בעיקר משום החשש להזיק לישוב בצפון הארץ, שהיה נתון עדיין בשלטון תורכי (ראה "דין-וחשבון של הוועד הזמני", עמ' 4).

59. הכוונה ל"בוטינסקי", שהיה הוגה רעיון הגדודים וקצין בגדוד היהודי הראשון שהוקם באנגליה. יבנאלי מתרים על שדוקא הוא, שכאילו השתחווה לגדוד ("עמד כפוף נגד הגדוד") אינו מאמין באפשרות להגן על הנקודות בגליל (הערה 34 לעיל).

או מצבנו הרבה יותר טוב מאשר בזמן שאנחנו נמצאים שם כמעט בלי אנשים. מקרים כאלה היו כבר הרבה בהיסטוריה של הישוב שלנו. האנשים משם כותבים שהם החליטו להישאר, ולא צריך לטרוף אותם בעד החלטה זו. הילדים בני 18, ואפילו פחות, חשובים בעינינו יותר מבעלי-זקן⁶⁰ שאינם עושים כלום ורק מדברים למה אינם שואלים אותם. עיקר השאלה היא: היש לנו צורך בארץ-ישראל או לא? והתשובה והדרך היא אחת: בה הלכנו ולא שמענו מה שאומר ערבי אופקיד עליון או תחתון.

גורו ושמואל אינם האנשים שיכולים לשנות את הפוליטיקה שלנו. האנשים שיכולים להשפיע עלינו הם לבקוביץ וחבריו, שקמו ועלו אחרי מות שר, ושעלו בלי כל חשבונות;⁶¹ מפיהם אנו חיים ולא מפי סמואל וגורו. ה' ז'בוטינסקי⁶² אני רק אורח פה, ואין לי רשות להביע את דעתי. בכל-זאת חושב אני שכל אלה הנמצאים באזור הצרפתי צריכים לשוב לארץ-ישראל. אסביר לכם את טעמי. לרמות את עצמי אין אני רוצה כמו שזה עושים פה אנשים אחרים. פה אמרו: נלך לעבוד שמה – ורק לשם עבודה ולא לשם הגנה. טבנקין הרס את התיאוריה הזאת. אני רוצה להרוס את האילוזיה השניה: שאפשר רק לעבוד, ולא להילחם. החבר שר נהרג בזמן העבודה. כשאני כתבתי את מאמרי על-דבר הגליל העליון, שמעתי שמיספר המגינים צריך להיות כ-200 איש. אני אמרתי אז ואומר גם עכשיו, שבמאתיים איש לא נוכל לעמוד על אדמתנו. יש סכנה שלא יהרגו, כי אם יפשיטו אותם, לא ישאירו עליהם כלום, וישלחו אותם בחזרה; וזה יהיה מגוחך. עכשיו מדברים על מיספר של 500. אבל לערבים יש הרבה מאוד נשק, וכ-500 איש לא נוכל לעמוד נגדיהם. אפילו בצבא מאורגן כ-40 אחוזים מהאנשים עסוקים בהובלה, ואנו בשביל ההובלה נצטרך לתת הרבה יותר אנשים.

אני עשיתי פה חשבון קטן, בכמה צריכה לעשות⁶³ לנו ההגנה, כי אנשים בלי נשק אי-אפשר להחזיק, ולקנות נשק זה יעלה בהרבה מאוד נשק⁶⁴ ובקשיש. ומאין תקחו את כל הכסף הדרוש? ננית שנשלח טלגרמות

60. הכוונה למוסינזון שהיה מזוקן.

61. שלמה לבקוביץ (לביא), חבר אחדות-העבודה, מהוגי רעיון הקבוצה הגדולה וממייסדי עין-חרוד כ-1921. על ההתרחשויות בצפון בימים 12-16 בפברואר, שהיה עד להן, דיווח במאמרו "הגליל" (קונטרס כ"ח, י"ד אדר תר"ף – 4 במארס 1920).

62. ז'בוטינסקי השתתף בישיבה כאורח. לפני כן היה חבר ועדה-הצירים.

63. כך במקור. כנראה צריך להיות "לעלות".

64. כך במקור. כנראה צריך להיות "כסף".

לאמריקה, ובכל-זאת אין אני רואה את היכולת להשיג את הסכומים הענקיים הדרושים.

ועכשיו הצד הפוליטי של העניין הזה. אנחנו כל הזמן דורשים, כי ממשלת בריטניה תהיה על כל ארץ-ישראל, ואם אנחנו בעצמנו נרצה לעמוד ולהגן על המקומות האלה, לא יצא מזה כלום. אסור לבקש שום עזרה מהצרפתים, אפילו עזרה להעביר מכולת, יען כי הם יעשו מזה עסק בשבילם.

אין אנו מאורגנים, אין לנו הסתדרות מסודרת, אף שיש לנו ועד הצירים: אבל גם הוא בלי שום פרוגרמה. מי יעזור לכל העניין החשוב הזה? אני מבקש אתכם, כחברכם לדיעה, להגיד לצעירים-המגינים את האמת המרה. ואולי נציל בזה את המצב.

מה לעשות? אני אגיד. יש אצלנו מוסד אחד מדיני וזהו הגדוד. הוא בטל, אבל צריך לבנות גדוד שני, שלישי וכו'.⁶⁵ דרך אחרת אינה! אתם צריכים לאמר לחברים: שוכו בחזרה משם ובנו פה את הקיים!

הישיבה נגמרה.

[ישיבה חמישית]

היושבי-ראש הא' גיסין היה מוכרח לעזוב את אסיפתנו. הוא הודיע אותנו שהוא מצטרף להחלטתנו על-דבר אסיפת הנבחרים,⁶⁶ וגם אם ועד הזמני יחליט לבוא לעזרת הגליל העליון – אז פתח-תקווה תשלח אנשים על חשבונה.

טרם שאתן רשות הדיבור לנואמים, אני אבקש את החברים לשים לב לזמן הקצר שנשאר לנו ולדבר רק לעניין. יש הצעה:

1. להעביר קו תחת רשימת הנואמים.
 2. להגביל את זמן הנואמים. מי שלא דיבר עוד פעם – ידבר 10 רגעים, ואלה שכבר דיברו – רק 5 רגעים.
- הוחלט: ההצעות הנ"ל מתקבלות.

65. ז'בוטינסקי עשה מאמץ עליון למנוע את פירוקו של הגדוד, אך ללא הועיל.

66. שלמה זלמן גיסין, איכר בפתח-תקוה, אחד מארכבת נציגי התאחדות המושבות ביהודה בוועד הזמני, כולם חברי הוועדה-הפועל. על היעדרות הנציגים הללו ראה המבוא, הערה 13.

13. בעניין ההחלטה על אסיפת-הנבחרים ראה הערה 80 להלן.

ה' דיונגוף⁶⁷ רבותי, הוויכוחים שגשמעו פה חשוכים הם. אני חושב שאייאפשר להבטיח, שההגנה לא תהפוך למלחמה. במלחמה אי־אפשר להישאר נייטרליים. ועליכן ברור שמיספר האנשים הנחוץ לנו – הוא לא 100, ולא 200, ואפילו לא 500 איש, כי אם הרבה יותר. צריך לשקול היטב, ורק אז להחליט. אי־אפשר שוועד הזמני יחליט: פה מלחמה. אי־אפשר לא לשמוע לדעתו של סמואל.

פה אומרים לנו משמאל: אנחנו באים ומציעים, ואם אתם לא תסכימו אתנו – אנחנו בכל זאת נעשה את שלנו. באיזה מצב אנו נמצאים? מה יצא מכל זה? מה חושבים האנשים האלה? בהתנהגות כזו יש סכנה גדולה מאוד. אני אומר: ברגע זה אנחנו הורסים את זה שייסדנו אתמול. יש לנו הוועד הזמני, יש לנו ועד הצירים. אני הייתי הראשון שהתנגדתי לוועד הצירים, אבל אם הוא כבר ישנו – צריכה להיות משמעת. מדוע ועד הצירים לא השתתף בדבר הזה?⁶⁸ אתם רוצים להתנהג כאנו?⁶⁹ אני מאשים את ועד הצירים: הוא היה צריך להכריז: אסור מבלי דעתנו לעשות דבר מה; ואני מציע: לבקש את ועד הצירים, שהוא ידאג להגנת הגליל, אבל בתנאי שלא להיכנס בסכסוכים עם הערבים.

עובדה אחת אזכיר לכם. זה היה כימיו של ג'מל פשה. בא אלי צעיר אחד שהציע לסדר התקוממות נגדו. אני אמרתי לו: תן לי 200 איש, והם לא נמצאו...⁷⁰

מר יבנאלי אני הוא אותו האיש שפנה אז לדיונגוף. לא נכון הדבר שלא היו האנשים. מר דיונגוף עזב אותנו באמצע השיחה ולא שמע לגמרי את תשובתי.

מר דיונגוף ברגע זה קרא לי ג'מל פשה.⁷¹ צריך לדעת איך להתנהג במצב רציני.

67. מאיר דיונגוף, חבר הוועדה הפועל של הוועד הזמני וראש הוועד של תל־אביב.

68. כלומר – מדוע פעלו הפועלים על דעת עצמם, ככאסיפה ביפו ב־14 בפברואר 1920?

69. בספטמבר 1919 השתלטה יחידת מתנדבים בפקודו של המשורר גבריאל דיאנונציו על הצעיר פיומה, כדי לאלץ את ממשלת איטליה לספחה ולמנוע את צירופה ליוגוסלביה.

70. מדובר בהתנגדות לפינוי תל־אביב ויפו עליידי השלטונות התורכיים ב־1917, כפי שעולה מדברי ב. כצנלסון דלהלן. מ. בן הלל הכהן, המספר כי יחד עם פינוי תל־אביב יצאה פקודה לגרש מן הארץ את היהודים נתיני ארצות נייטרליות, כותב כי "היתה מעין תסיסה קטנה, ודווקא לא מקרב הצעירים, לבלי לצאת מן הארץ [...] להיקהל יחד ולעמוד על נפשנו עד אשר יבואו שם בנשק ורובים להרוג אותנו." (מלחמת העמים, ג', ירושלים תר"ץ, עמ' 114).

71. דיונגוף מספר על הפינוי בהרחבה בספרו "עם תל־אביב כגולה" (תל־אביב תרצ"א),

ד"ר ולדשטיין⁷² האדון שיינקין מאשים וגם אחרים רוצים להאשים. שיינקין שוכח שאנחנו עומדים פה לפני עובדה. איך נתהווה המצב הנוכחי? החברים שישבו על האדמה הגינו עליה, הם לא יודעים לחשוב כמונו. דווקא בזמן שהיתה הסכנה, חדרו הם לגליל העליון והתיישבו שם. ועכשיו רוצים לנשל אותם מהאדמה שהם עבדו אותה.

אנחנו אומרים שאסור לעזוב את מקומותינו, יען כי אנחנו יוצאים והערכים נכנסים שמה – אז אובדת תקוותנו. סוף־סוף אפילו ז'בוטינסקי אומר שצריך לעמוד, אלא השאלה היא בנוגע לכספים. המגינים יושבים שם כבר שני חודשים – והשיגו כסף. וצריך שוועד הזמני והישוב ימצאו כספים בשביל כל אלה שישבו ויגינו על מקומותינו.

לא צריך לפחד לפני מלים כמו מיליטריות וכו'. זוהי בנוגע לנו מלה שאין לה שום תוכן. צריך להחליט שוועד הצירים יתן חלק מהתקציב הדרוש והישוב יתן את היתר.

מר ליפמן ליוינסקי⁷³ למעשה לא דיברו על עניין הגליל העליון, כי אם העליבו אחד את השני. מר אוסישקין הביע כאן ספקות, ועלינו לתת תשובה. והנה בא ז'בוטינסקי ונתן תשובה שלילית.

הספקות היו לא רק אצלם, כי אם גם במחנה הפועלים,⁷⁴ שהוא מגן על הגליל. אבל יש הבדל בין אלה ואלה. הפועלים עשו מה שעשו, ועד הצירים והאחרים לא עשו כלום. מאשימים את הפועלים שלא קראו לציבור, אבל מדוע צריך טבנקין לקרוא למוסינזון ולא להיפך? ידע הכל מי שהתעניין, ולא ידע כלום מי שלא התעניין. ציבור הפועלים לא יכול לחכות והיה מוכרח לעזוב את המקומות או להמשיך את מלחמת ההגנה, ואם ועד הצירים לא ציווה לעזוב, מובן שהיה צריך להגן על המקומות.

דיברו פה שנעשו צעדים לא נכונים. אפשר שהיו כאלה, אבל מי אשם בזה? אם אלה שעשו, או אלה שעמדו מן הצד? כשמוסרים לציבור קטן, בלי אמצעים, נהל עבודה חשובה כזו, מובן שיש מקום לכל מיני שגיאות. יש דבר שידעו אותו כל אלה שדיברו פה – ובכל־זאת הוא לא נאמר. לפני

אך בהתעכבו על פגישתו עם ג'מאל פאשה, המפקד העליון התורכי בסוריה ובארץ־ישראל, אינו מזכיר, ולוא ברמז, את רעיון ההתקוממות.

72. ד"ר אברהם שלמה ולדשטיין, חבר הוועדה הפועל של הוועד הזמני כממלא־מקום: איש אחדות־העבודה.

73. ליפמן ליוינסון השתתף בישיבה כאורח. ביקר בארץ כבאיכוח מפלגת צעירי־ציון ברוסיה, שהיתה מקורבת לפועלי־הצעיר.

74. על הספקות בפועלי־הצעיר ראה במבוא.

זמן קצר באו ידיעות מהגליל על זה, שיחס הערבים אלינו השתנה לרע. שלחו איש לברר את הדבר, ועד היום אין שום ידיעות. ועכשיו, כשבאים לדון על זה, נדמה לי כי זה כבר יותר מדי מאוחר. אפשר היה לדון בזה לפני שני חודשים, עוד לפני חודש וחצי, אבל לא עכשיו, אחרי שני קורבנות של חברינו.

פה באים להשוות אנשים שהולכים להגן על הגליל העליון עם הגנרל ד'אנונציה. קשה לשמוע השוואות כאלה. אומרים, יש מלחמה בין הרגש ובין השכל. אבל השכל לא יגיד פה כלום. יש הרבה דברים שההיגיון יגיד גם בעד וגם כנגד, ובמקרים אלה פועל בעיקר הרגש.

יש חזית ערבית נגדנו, ואין אנו יכולים לעזוב את המקומות. פה לא ה[א]וונטורה של ד'אנונציה, כי אם הגנה על מתולה, שמתקיימת 30 שנה,⁷⁵ ועל נקודות חדשות וישנות אחרות.

התנגשויות בינינו ובין הערבים תהיינה גם בעתיד בלי שום ספק. על כל פנים, באותו הרגע שתהי חזית ערבית נגדנו, ויגידו לנו מלונדון שאנו מסכנים את מצבנו – אז נחשוב על זה, אבל זה יהיה רק אחרי שנעשה הכל מה שביכולתנו. ואסור ליסוג לאחור בעת שלא עשינו כלום בשביל לעמוד על המקום. זה יהיה רק פחד ולא אחרת.

ובכן מה צריך לעשות? הישוב וגם ועד הצירים צריכים להבין את כל הסכנה הנשקפת לנו ולעזור להמשיך את ההגנה.

מר אהרנביץ⁷⁶ חפץ אני להביע את דעתי בתור חבר הוועד הזמני. בשם מפלגתי הבעתי כבר את דעתי במקום אחר.

מוכן שאני מקבל חלק הקומפלימנטים שנאמרו מפי שיינקין ואחרים. מדברים עלי-דבר משמעת ציונית. גם אני אחד מאלה שדורשים משמעת, אבל לא משמעת שלא לעשות כלום, למשמעת כזו אני לא אסכים.

עצם השאלה הוא: היכולת והצורך להגן על הגליל. על-דבר היכולת כבר דיברו פה כמה נואמים ואני רוצה רק קצת להוסיף. בשבילי שתי השאלות האלה קשורות לא רק בנוגע לגליל העליון, כי אם עם כל העבודה הציונית. שאלת היכולת: הנוכל אנחנו, השנוררים וכו', לכבוש ארץ, הנוכל לכבוש אדמה מאת הערבים? מי שאינו עונה על שאלה זו בשלילה, אין בשבילו שאלה גם בנוגע לגליל העליון. זאת היא רק חוליה אחת של השרשרת הגדולה של כיבוש הארץ. האסון שלנו הוא שנעשינו לפוליטיקאים. ז'בוטינסקי לימד אותנו

75. רק עשרים וארבע שנים (1896 ב').

76. יוסף אהרנבוץ, חבר הוועד הפועל של הוועד הזמני כממלא-מקום, מראשי מפלגת הפועל-הצעיר ועורך שכועינה "הפועל הצעיר".

פרק בפוליטיקה. הצרה היא שעל מזבח זה של הפוליטיקה נופלים האנשים היותר טובים של ההסתדרות הציונית. אנחנו צריכים להיות ישרים ולהגיד, כי אם היה איש שהבין את השומר וכו' בארץ – זה היה מ. אוסישקין, והוא היה צריך להיות הראשון לתת את התשובה גם כן, ואחר־כך נחפש יחד את היכולת להוציא את הדבר לפועל. לדאבוננו נפל גם אוסישקין לקורבן הפוליטיקה, ואין הבדל איזו, אם זו כשאלת המנדט, או של ז'בוטינסקי בשאלת הגדוד. עלינו לדעת שהפוליטיקה תהיה הרבה פעמים נגדנו. יהיו זמנים שהממשלה תשתדל לסכסך בין העמים פה, וצריך אפוא להישען על עצמנו, ואם לא – נהיה תמיד משחק בין צרפתים ואנגלים, מצרים וסורים. אם אנו בעצמנו לא נהיה כוח, לא נעשה פה כלום. אני כשלעצמי מתנגד גם לגדודים, מפני שבכוח יש יותר חזקים מאתנו. אבל אם אנחנו [ג]פחד מפני כוח שיותר חזק מאתנו, אז נצטרך היום לעזוב את מטולה ומחר את טבריה ואחר־כך מקומות אחרים. כוחנו עכשיו הוא רק בזה, שהם חושבים עדיין שאנו חזקים. השאלה היא בפוליטיקה בינינו ובין דינגוף. וגם שיינקין לא צריך ללמד אותנו דרך־ארץ.

ד"ר מוסינזון שואל למה לא קראנו לשוב. זה שנים שאנו קוראים לכם ומבקשים שלא להגדיל את הצרה בכתכם. כל השנים ראיתם לפניכם מפלצת: צעירים הכובשים את המושבות, וכל הזמן אתם רציתם רק שיצילו אתכם מהפגע הזה.

תחשבו כציונים ותבינו מה עלינו לעשות בגליל.

מר בן־גוריון זהו אני שהעמדתי את השאלה הזאת לפני הוועד הזמני. רציתי להסיר את החרפה מהוועד הזמני, אבל לא פיללתי כי זה לא רק לא יציל את כבודו, כי אם להיפך – ישפילו. אל תחשבו שאם תאסרו להם, למגינים, הם ישמעו לכם, השיינקינים. מצד המדברים האלה לא ראינו מעשים ולא הרגשנו שום התעניינות. אם מדברים על־דבר משמעת, גם אנחנו רוצים במשמעת, אפילו בדיקטטורה של ההסתדרות הציונית, אבל לא מאלה שרק באים לאסיפות ויותר לא עושים כלום. אבל אם תקבל החלטה שבכל מקום יהיו רק פועלים עברים, אז שגם זה יצא לפועל!

אם יש לכם רצון להכניס דיקטטורה של ההסתדרות⁷⁷ [ח]יינו, גם אנו מסכימים לזה, אבל רק באופן כזה כמו שתיארתי זה עכשיו, לא אחרת. אנחנו באנו הנה לא לשם איסור או הכשר, אנחנו רצינו למצוא פה הד לשאיפותינו, ומצאנו אותו אצל ז'בוטינסקי, שהתנגד לנו, ולדאבוננו לא מצאנו אותו אצל המסכימים אתנו.

77. ההסתדרות הציונית.

מר אליעזר שוחט⁷⁸ אני רוצה לבקש, שהאסיפה הזאת לא תקבל החלטה של איסור ההגנה. יש שם קבוצות שעובדות זה כמה שנים, ואתם תבואו ותאמרו, אסור להגן! הלא זה יהיה מגוחך! הקריאה היתה משם. הם החליטו להגן ולא לעזוב את המקומות. הם לא העמידו את השאלה הזאת פה.

הייתי רוצה לאמר מלים אחדות ל'בוטינסקי'. אין אני יודע אם בכלל צריך לענות. תשובתנו היתה שם, בגליל. אדון 'בוטינסקי עושה חשבון. חבל מאוד שהאדון 'בוטינסקי היה שנתיים בצבא, לוא היה הזמן הזה בקבוצותינו, כי אז היה עושה חשבון אחר.

כבר דיברתי עם ועד הצירים כמה דברים על-דבר ההגנה: אתם צריכים לעזור לנו, אתם צריכים להשתדל לעשות הגנה לגאלית, מיליציה חופשית, גדודים... הגוברנרים בגליל התחתון אומרים: אנו ניתן לכם נשק, כי אתם עצמכם צריכים להגן על מושבותיכם. הם מבינים זה שאלה העומדים פה בראש תנועתנו אינם מבינים.

לא צרפתים ולא אנגלים יעזרו לנו, כי אם אנו בעצמנו.

מקום שכבר כבשנוהו – לא נעזבהו!

וזה שיעזוב – כוגד!

כל אחד יעשה מה שהוא יכול!

מר ב. כצנלסון לא קל לדבר עכשיו באולם זה. אינני רוצה להצטדק. אני רוצה לדבר לעצם העניין. השאלות שהעירו אוסישקין ו'בוטינסקי הן חשובות מאוד. גם בין המגינים יש כאלה שחושבים שאי-אפשר להגן על הישוב שם.⁷⁹ אתם עומדים לפני עובדה, שבמשך 2 חודשים קבוצות צעירים מגינים על מקומותיהם. אפשר ש'בוטינסקי צודק, זאת אומרת שלא נוכל לנצח. אבל אני שואל: מדוע 'בוטינסקי לא היה שם ולא אמר לטרומפלדור וחבריו שיעזבו את המקום? אוסישקין, שהוא לא מזמן עוכד בארץ, הבין את המצב הרבה יותר נכון מזקני העסקנים של הישוב.

במלחמה יש ערך לא רק לשכל, כי אם גם לאופק, לרגש. היה זמן שג'מל פשה גירש מפה את כל היהודים. היו גם אז כאלה שאמרו שלא צריך לעזוב את המקום, אבל מספרם היה רק כ-200 איש, ומובן שגם הם היו מוכרחים לעזוב את המקום. אינני יודע בבירור שלוא נשאר כל הישוב על מקומותיו, אולי היו עוד כמה קורבנות, אבל לא היה הגירוש, ואז היינו מניחים מקום לשיטה: לא-עזיבת מקום שלנו!

78. אליעזר שוחט, ממיסדי וראשי הפועל-הצעיר, אינו נכלל ברשימת המשתתפים באסיפה ואולי צריך להיות "ישראל שוחט".

79. ראה מחיי, עמ' 231, רשימה ליום 9 בפברואר 1920.

מר טבנקין עכשיו באמת לא זמן של חשבונות. וגם אני לא אעשה חשבון פוליטי אתכם, נעשה אותו בפעם אחרת. אני רק רוצה להגיד לכם כמה אני מאמין. אינני בטוח בניצחון. בכל־זאת להילחם צריך. אני חושב ש־5000 לייזם זה סכום גדול, אבל אם נצטרך לסכום הזה – צריך שהוא יימצא. זה עניין קשה, אבל יש אחריות על הישוב. יש אפשרות שהכסף יימצא. יעשה ועד הזמני הערכה על הישוב. הוא יכול להכריע וגם להשפיע על ועד הצירים.

מי שמאמין בתחיית ארצנו צריך לעבוד פה וגם להגן כשיצטרך.

ד"ר מוסינזון קשה לדבר באותו המצב־רוח והיחס שנוצר פה. באי־כוח הפועלים או המפלגות השמאליות נרגזים יותר מדי. באותו הזמן שכמשך שעות שלמות הם דיברו ביחס של כוז לוע"ה מצאו הם את עצמם נעלבים על־ידי כל מלה ומבטא ועל־ידי כל איש שאינו חושב כמותם. אני חזל להאמין באפשרות של עבודה משותפת. יכול להיות שאתם צודקים, אבל עליכם לדעת שגם המתנגדים ציונים, ויש להם יחס ישר לכל העניינים האלה. אינני יודע אם נוכל באופן כזה לבוא לאסיפה המייסדת.⁸⁰ לא אתבע את עלבוני הפרטי.

אני האשמתי את שוחט, שאיננו יודע מה נעשה בהגנה. אני בכל לבי בעד ההגנה, אבל יש לי רשות לחשוב ולברר, ואני רואה שיש "דקרוטינג אופיס" וכל אחד שרוצה נרשם. חושב אנוכי שזה מסוכן. ומה שאני מציע זהו: שכל הישוב ישתתף גם בשליחת האנשים וגם בהנהלה, ואז ישא הישוב את האחריות. והצעה זו, חושב אנוכי, צריך ועד הצירים לקבל.

אטינגר קודם כל הנני חפץ לבאר איזה דבר בנוגע ל־60 איש שהיו צריכים ללכת לגליל העליון. ההחלטה בעניין זה נתקבלה באותו הזמן שחשבונו ששם שקט, ובעת ששמענו שבמטולה יש 2000–3000 חיילים צרפתים. ואז נתקבלה הצעת הסתדרות הפועלים החקלאית לחזק את הנקודות הישוביות. והחלטה זו נתקבלה אחרי הטלגרמה של קלנרסקי, שגם הוא מציע לחזק את הנקודות, ובזמן שהרצפלד וכהן היו בירושלים ודיברו על העבודה.⁸¹ ברגע ההוא היתה אפשרות לחשוב, שהצבא הצרפתי יגן על אבותינו,⁸² אחרי־כך השתנה המצב. הצבא יצא וקרו המקרים האחרונים

80. אסיפת הנבחרים. אסיפת הוועד הזמני קבעה את הבחירות אליה לא' כאייר תר"ף (ראה הפרוטוקול המלא של האסיפה באצ"מ).

81. אברהם הרצפלד, איש אחדות־העבודה, חבר הוועד המרכזי של הסתדרות הפועלים החקלאית. כנראה הצטרף אליו קלמן כהן, מוכתר תל־יח. הרצפלד אירגן את קבוצת המתנדבים האחרונה לגליל העליון ועלה איתה לכפר גלעדי ב־28 בפברואר 1920. ב"א באדר היה בכפר גלעדי ובערב הגיע לתל־יח.

82. כך במקור. כנראה צריך להיות: "ישובינו".

והמצב השתנה באופן כזה, שאינני מתאר לי אפילו אם אלה שהגיעו עד איילת-השחר יגיעו עד תל-חי וכפר גלעדי. אין עוד ידיעות שהם הגיעו שמה.⁸³ ההחלטה בדבר 60 איש נתקבלה בעת שידענו, ששם אין בתים וברקות לגור ואי-אפשר להשיג אוהלים. מלבד זה אינני רואה את האפשרות להוביל שמה את חומרי האוכל. אינני יודע איך יארגנו את העניין, כי 60 האנשים האלה יוכלו להתקיים שם. ראיתי שהיה קושי גדול מצד המפלגות להעביר את האנשים מהגליל התחתון למעלה. איני רואה מי יוכל לארגן את ההספקה ואיך יסדרו את הדירות. איני מאמין שאחרי איזה זמן יבואו לשם הצרפתים. וגם איני מאמין במשא-ומתן עם הערבים. צריך לחזק בכלל את הגליל העליון. ההפקרות היא שם גדולה, ואיני מאמין שנוכל לעמוד בלי עזרת צבא צרפתי או אנגלי. אנו בעצמנו לא נוכל לשלוח לשם צבא. נצטרך לחזק את עמדותינו בגבולים האנגלים או על-ידי הגדוד או על-ידי 60 איש אלה. חשבנו כי 60 איש אלה ילכו לשם עבודה. אם הם יהיו בלי עבודה יכולים לצאת דברים כאלה, שאחר-כך קשה יהיה לתקנם. עוד הערב קיבלתי מכתב מהרצפלד שבו הוא מציע לחזק את איילת-השחר ומחניים, ואני חושב שהוא צודק.

מטולה כבר עזובה. איני חושב שאפשר לעזוב את כפר גלעדי על-ידי פקודה של איזה מוסד, אבל אני פוחד שממילא יצא ככה. אני מסכם – אי-אפשר לפקד לפנות את המקומות. עזרה אפשר עוד לתת, אבל אי-אפשר יהיה להגן על המקומות הרחוקים וצריך לשמור על הנקודות הקרובות.

ש. הפטר⁸⁴ אני באתי מגליל העליון. אולי צריך להגיד לכם: אותי שלחו משם. לא, לא לשיינקין, אלא לאלה שהם חברינו, מכיון שאלה היושבים ומגינים שם אינם מאמינים שעזרתם תבוא מצד אחר. הם מתייאשים מעזרה: אם היו כאלה שעזבו את המקום, הלכו מסיבת היאוש ולא מפני שהם חושבים שאי-אפשר להגן. עד עכשיו היו התנפלויות רק של שודדים. יכול להיות שכל ההתנפלויות האלה תיהפכנה סוף-סוף למלחמה. יש כבר חשש שכזה. מה גרם לזה? לזה גרמה כל הפוליטיקה שלנו!! אולי זה שפונים לגנרל גורו!! מדוע השתנה פתאום המצב? היה זמן שהאמיר נסע לדמשק. על מקומו מינו אחר. זה היה ערבי מארץ-ישראל, אופיצר תורכי גדול, שונא יהודים.⁸⁵ וכל העניין

83. חלק מהם הגיע (ראה "בגליל", קונטרס כ"ז, ז' אוד תר"ף – 26 בפברואר 1920).

84. שמואל הפטר, ממונה מטעם "השומר" על הסיוע לנקודות בגליל העליון. השתתף בישיבה כאורח (האורח היחיד שלא לפי הזמנה).

85. לתל-חי הגיעה ידיעה כי במקום האמיר פאעור נבחר ארעית "מי שהיה שר-צבא תורכי,

קיבל צורה אחרת. הוא מצא עוונות על קלן־ריסקי. עכשיו אומרים בדמשק: היהודים בארץ מעיקים את הערבים על־ידי האנגלים וזה יכול לגרום למלחמה בינינו. יחסו של האמיר פיזל לא ידוע.⁸⁶ לעת־עתה אנחנו מאמינים, שאין עוד מלחמה.

אחרי שעזבנו את מטולה, הדירוזים יכולים בנקל לשוב שמה. הם ישבו בכפר ערבי ומשם ילכו לעבוד את האדמה. אפשר שבאופן כזה האדמה תאבד בשבילנו.

אטינגר דיבר על־דבר הקושי של העברת אוכל. אבל אם נחכה עוד, יהיה עוד יותר קשה! לפני 3 שבועות היה קל ויכולנו להעביר מה שאנו חפצנו. אבל לא היו לנו הוצאות הדרך בשביל התכרים. אנחנו משלמים בעד הכל פי 10 יותר, יען כי אנו מאחרים. אינני רוצה להיכנס לוויכוחים הגיוניים. אולי מהצד ההגיוני נפסיד.

איסישקין אנוכי אדבר רק רגעים אחדים. כולנו כבר עייפים וצריך למלא את פקודת השוטר שדורש לסגור את האסיפה. כשאני החילתי לדבר בשאלה הזאת ביארתי לפניכם את המצב כמו שהוא. ביקשתי אתכם שגם אתם ככה תעשו ותאמרו לי מה לעשות. אבל אתם לא עמדתם בניסיון. הכנסתם פולמוס בשאלה העיקרית, ואחדים הכניסו גם דברים שלא שייכים לעניין זה לגמרי. ז'בוטינסקי האשים אותי שאני בלי פרוגרמה. מובן, אצלו יש פרוגרמה: גדוד, גדוד, גודד! לי יש פרוגרמה, יש לי דיעה קבועה, אבל אני רציתי בראשונה לשמוע את דעתכם אתם.

ז'בוטינסקי מצא פה את מקומו להטיף ללא משמעת לבטלנים של ההסתדרות הציונית. הבטלנים הם קשי־עורף. אולי יבוא יום שהם ישמעו לז'בוטינסקי. כבר הורגלנו לשמוע את הנאומים היפים שלו. הדבר ברור, ברור לי יותר מדי. פה נפתח דף חדש לתולדות הישוב. זאת לא הגנה שהיתה בזמן השומר בגליל וביהודה. פה פנים אחרים לגמרי. פה מלחמה. דיונון רוצה רזולוציה על־דבר משמעת. לא נחוצה לי רזולוציה. אני

צורר יהודים" ושכהשפעתו החליטו הערבים ב־6 בפברואר לחסל את ישוּבֵי הגליל העליון (ראה טרומפלדור, עמ' 230, רשימה ליום 9 בפברואר 1920).

86. כפי שנמסר ב"קונטרס", אמר פייצל בראיון ל"ג'ואיש כרוניקל" כי גם אם אינו מתנגד לעלייה של יהודים לארץ־ישראל, להשתתפותם בשלטון ולהשוואת זכויותיהם עם אלה של הערבים, הרי אין שחר לדברים ש"עתידה ארץ־ישראל להיות עבור היהודים מה שאנגליה הינה עבור האנגלים." אין הוא חושש שתהיה הגמוניה יהודית בארץ, כי אינו מאמין שיעלו בשנים הקרובות למעלה מ־1500 יהודים בשנה. הוא מסכים לשיתוף היהודים, כתנאי שיתנו יד לממלכה ערבית, שתכלול את ארם־נהדריים, סוריה וארץ־ישראל (קונטרס ט"ו, ל' תשרי תר"ף - 24 באוקטובר 1919).

כתור חבר ועד הצירים די חוק שישמעו לי, ואם לא ישמעו לי – יהרסו בזה ביד אחת מה שבונים ביד השניה. אם ועד הצירים לא טוב – תבחרו באחר, אבל כשהוא ישנו – צריך לשמוע לו. השפעת ועד הצירים על הישוב ועל הכסף – זה די להכריע את הקומץ הקטן למשמעתי. אני חפצתי לשמוע את דעתכם, רגש של אחריות לא ראיתי פה. ואני אקח עלי את האחריות הזאת. אם נשלח שמה 20–30–100 איש – כסף יהיה די, אבל אני פוחד שלא נרים דגל מלחמה נגד הערבים. מפני זה התנגדתי גם לגדוד. ובכל זאת אומר לכם, שעוד טרם ששמעתי את דעתכם החלטתי שלא לעזוב את הנקודות האלה. אינני יודע איך לעשות את זה. בחרו ב־2–3 וגם אני אבחר ב־2–3 והוועדה הזאת תדון איך לארגן את ההגנה ואיך להציל את אדמת ישראל לעם ישראל.⁸⁷

החלטות ומסקנות של אסיפת הוועד הזמני העשירית
מהימים ר', ה', ו' אדר תר"פ

הרוני הגליל העליון

האסיפה מכבדת את זכרם של שפושניק ושר, שנהרגו בעמדם על המשמר, בקימה.⁸⁸

[— — — — —]⁸⁹

המצב בגליל העליון (לא ניתן לפרסום)

אסיפת הוועד הזמני ליהודי ארץ-ישראל, אחרי שדנה על המצב בגליל העליון, רואה הכרח להגן על-ידי הגדלת כוחות העבודה על נקודותיה הישוביות ועל עבודתנו הישובית מפני מקרי התנפלויות של שודדים שנתרבו שם בזמן האחרון; היא מטילה על כל הישוב חובה של הערכה עצמית לטובת

87. לבדיקת המצב בגליל העליון הורכבה ועדה מששת החברים הבאים: ד"ר ד. אידר, ליב יפה – עסקן ציוני מליטא, שעלה בינואר 1920 והצטרף אחר-כך לוועד-הצירים; משה סמילנסקי – איש רחובות וחבר ועד ההגנה (ראה הפרוטוקול, החלטות ומסקנות והערה 90 להלן); יוסף ברץ – ממייסדי דגניה וחבר הפועל-הצעיר; שמואל הפטר; אליהו גולומב – איש אחדת-העבודה, חייל בגדוד ומראשי הפועלים לשיקומו. כאמור במבוא, איחרה הוועדה את המועד.

88. הנוכחים כיבדו את זכר הגופלים בקימה בחחילת הישיבה הראשונה של האסיפה (ב־23 בפברואר, וראה באצ"מ את הפרוטוקול המלא של האסיפה).

89. כאן הוכאו החלטות מישיבותיה הקודמות של האסיפה.

חיזוק הנקודות הישוביות בגליל – ובחרת ועדה של 3 חברים, שתעבוד על יד ועד הצירים לשם סידור כל העבודה הזו והגהלתה.⁹⁰

יושבי־הראש האסיפה: ב. יפה

המזכיר: אפרים דורפמן

90. ב"דן־יחשבון של הוועד הזמני" (עמ' 17) נאמר על ועדה זו כי "כך נוצר ועד ההגנה".